

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infokorralduse õppekava

Monika Piirimäe

Koolimuuseumi arenguvõimalused Hugo Treffneri Gümnaasiumi näitel

Lõputöö

Juhendaja: Ene Selart, MA

Kaasjuhendaja: Agnes Aljas, MA

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 ÜLEVAADE EESTI KOOLIMUUSEUMIDE OLEMUSEST	7
1.1 Mõiste ja tüübid	8
1.2 Arenguhooni ajaloo	9
1.3 Arvukus	10
2. UURIMISPROBLEEM	12
3 HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUMI KOOLIMUUSEUM	14
3.1 Ülevaade HTG-st	14
3.2 Muuseumi loomine	15
3.3 Tegevused pärast avamist (2009-2020)	17
3.4 Koolimuuseumi tööd suunavad dokumendid	19
3.5 Kogude iseloomustus	23
3.5.1 Ülevaade ja jaotus	24
3.5.2 Kirjeldamine	25
4 KOOLIMUUSEUMIDE PRAKTIKAD	28
4.1 Tallinna 21. Kooli arhiivmuuseum	28
4.2 Gustav Adolphi Gümnaasiumi ajaloomuuseum	31
4.3 Järeldused ja arutelu	34
5 HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUMI KOOLIMUUSEUMI ARENDUSETTEPANEKUD	39
5.1 Ettepanekud HTG koolimuuseumi kogude arenduseks	39
5.1.1 Kogumispõhimõtted	42
5.1.2 Kogude täiendamine	44
5.2 Ettepanekud HTG koolimuuseumi kogude korralduseks	46
5.3 Ettepanekud HTG koolimuuseumi arendamiseks	47
KOKKUVÕTE	50
SUMMARY	53
KASUTATUD ALLIKAD	57
LISAD	65
Lisa 1. Intervjuu küsitluskava. HTG õpetaja	65
Lisa 2. Intervjuu küsitluskava. Tallinna 21. Kooli kuraator	66
Lisa 3. Intervjuu küsitluskava. GAG kuraator	67
Lisa 4. Vaated HTG koolimuuseumist	68

SISSEJUHATUS

Koolimuuseumidel on Eestis pikk ajalugu ning ikka on leidunud koole, kes on võtnud ette oma muuseumi loomise. Hugo Treffneri Gümnaasiumi (edaspidi ka HTG) koolimuuseum rajati paljude õpetajate ja õpilaste ühise pingutusena 2008. aastal kooli 125. aastapäeva tähistamiseks.

Muuseumi kogud on nähtaval nii keldrikorruse muuseumiruumis eksponeeritaval püsinäitusel kui ka teistes kooli ruumides väljaspool muuseumit: näiteks paiknevad teise korruse koridorides HTG sõjaeelsete lõpumärkide püsiekspositsioon ning õpetajate ja lõpetajate lõpupildid, aatriumi teise korruse vitriinides on vaatamiseks välja pandud kooli spordiauhinnad. Koolimajas eksponeeritakse ka mitmeid ajaloolise väärtusega maale ja fotosid.

Koolis oldi muuseumi valmimise üle rõõmsad, rahul ja põhjusega uhked. Muuseumit tutvustati vilistlastele ja paljudele külalistele ning seal toimus mitmeid õpilasüritusi. Viimastel aastatel on koolis tekkinud küsimus, millises suunas võiks muuseumit edasi areneda, sest pärast 2008. aastat ei ole sellega aktiivselt tegeletud. Muuseumi avamisest alates kogunenud materjal on korrastamata: see on enamasti paigutatud muuseumiruumi kõrval asuvasse hoidlasse ning seega puudub kogude koosseisust ülevaade. Mõned dokumendid, pildid ja videod, mis võiksid samuti muuseumikogusse kuuluda, asuvad failidena kooli töötajate arvutites. Kogumispõhimõtteid sõnastatud ei ole. Esemeid on kirjeldatud juhuslikult ning need kirjeldused on peaaegu täielikult pärit avamiseelsest ajast. Inventari- ja tulmeraamatut ei ole kasutusse võetud.

HTG õpetajana kannustas mind koolimuuseumi teemasse süvenema isiklik huvi kooli ajaloo ning selle jäädvustamise, säilitamise, uurimise ja huvilistele kättesaadavaks tegemise vastu. Kuna muuseumi arendamine ei ole olnud ühegi töötaja töökohustus, on HTG muuseumi uurimine kasulik ka koolile, sest muuseumist täpsema ülevaate saamine aitab paremini otsustada, missugust koolimuuseumit edaspidi vajatakse ja mida saab selle nimel ette võtta, ning loob eelduse muuseumi kogude süsteemsemaks arenduseks ja korralduseks.

Lõputöö eesmärk on pakkuda HTG koolimuuseumile välja arengustrateegia suunad ja diskussioonikohad, mis lähtuvad HTG oludest, vajadustest ja võimalustest. Toetun HTG muuseumiarenduses seni tehtule ning sellele, mida Eesti teiste koolimuuseumide praktikad võiksid HTG muuseumi paremaks arendamiseks lisada. Töö kõrvaleesmärk on jäädvustada HTG koolimuuseumi rajamise protsess ja senine areng. Seegi on üks kild kooli ajaloo talletamisest.

Nüüdisaegseid koolimuuseume on Eestis vähe uuritud ja käsitletud. Kõik üldhariduskoolide muuseumid on jäänud välja ka viimastest Eesti Muuseumiühingu mahukatest Eesti muuseumide teatmikest (Raisma, 2003; Rennit, 2008). Ühtegi koolimuuseumidele keskenduvat teadustööd minu andmetel viimasel aastakümnel Eesti kõrgkoolides tehtud ei ole. Kuna HTG koolimuuseum on loodud treffneristide kui konkreetse kogukonna algatusel ja toel, sain mõtteainest Anna-Kristina Rätsepa bakalaureusetööst „Muuseumi ja kogukonna suhted – Saatse Seto muuseumi näitel“ (2015). Kasulikku sissevaadet kaasamisprotsessi võimalustesse ja ohtudesse pakkus Kätlyn Metsmaa magistritöö „Kaasamine Eesti muuseumides: barjäärid ja võimalused“ (2015), sest koolimuuseumis tehakse oma peamise sihtrühma ehk kooli õpilastega väga tihedat koostööd.

Kooliajalugu puudutavatest materjalidest ülevaate saamiseks külastasin Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi (edaspidi ka EPAM), kus vestlesin lisaks kogudega tutvumisele sealse haridusloo spetsialisti Ene Lukaga. EPAM on Tallinna Ülikooli mäluüksus, kuhu on koondunud Eesti kooli- ja pedagoogika ajalooga tegelemine (Eesti pedagoogika arhiivmuuseum, i.a). Nende eestvedamisel korraldatakse alates 2015. aastast ka koolimuuseumi kuraatorite nõupäevi. Seni on kohtunud kord aastas ning viimati, viiendat korda 2019. a novembris.

Lõputöö on kirjutatud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Kuna koolimuuseumi arenguvõimaluste nägemiseks on vajalik mõista Eesti koolimuuseumide arendajate kogemusi, arusaamu ja tõlgendusi, oli kõige tähtsam andmekogumismeetod koolimuuseumiga seotud inimeste intervjuerimine. Pidasin intervjuumeetodit formaalse ja struktureeritud küsitlusega võrreldes põhjendatunaks, sest koolimuuseumide kui selgelt piiritlemata ja paljude erisustega valdkonna puhul on uurijal vastuste suunda keeruline ette näha, samuti soovisin saada põhjalikku teavet ning jätta endale võimalus küsida täpsustavaid küsimusi. Kõik neli intervjuud olid individuaalintervjuudena läbi viidud teemaintervjuud. Teema „Koolimuuseum tänapäeva Eesti üldhariduskoolis“ oli intervjueeritavatega eelnevalt kokku lepitud. Teemaintervjuu on ankeet- ja avatud intervjuu vahevorm, kus on teada intervjuu alateemad, ent kõik küsimused pole eelnevalt täpselt sõnastatud ega järjestatud (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2010: 195). Intervjuude kogumaht on 220 minutit, nende helifailid ja litereeringud on töö autori valduses.

Teised andmekogumise meetodid olid kirjavahetus kultuuriministeeriumi muuseuminõuniku, Tartu linnavalitsuse juristi, Tartu Veeriku Kooli, Miina Härma Gümnaasiumi ja HTG töötajatega, mainitud vestlus EPAM-i haridusloo spetsialisti Ene Lukaga ning dokumendianalüüs (kooli põhimäärus, arengukava, riiklik ja kooli õppekava). Vahetatud e-kirjad on töö autori valduses.

Kuna ma koolimuuseumi loomise ja avamise ajal HTG-s ei töötanud ning ei ole ka hiljem muuseumiarendusega otseselt seotud olnud, intervjuerisin muuseumi rajamisest, senisest arendamisest ja tulevikuplaanidest parema ülevaate saamiseks esmalt HTG koolimuuseumiga lähemalt seotud isikuid: 11. oktoobril 2019 kooli arendusjuhti ning ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajat Aare Ristikivi (intervjuu kestus 23 minutit) ning 24. jaanuaril 2020 huvijuht Uve Saart (intervjuu kestus 24 minutit). Ristikivi ja Saar on olnud tegevad nii muuseumi rajamisel kui ka hiljem selle arendamisel ning nad on huvitatud muuseumi edasisest käekäigust. HTG vilistlasena on huvijuht Uve Saar pidanud 20 aasta jooksul 10. klassi õpilastele HTG ajalugu tutvustavaid loenguid. Mõlemad intervjuud toimusid HTG-s. Intervjuuküsimused (vt Lisa 1) sõnastasin nii, et need toetaksid uurimisküsimusi (vt ptk 2). Infoallikana kasutasin ka 2019. a sügisest kuni 2020. a kevadeni peetud elektroonilist kirjavahetust HTG ajalooõpetaja ja vilistlase Kristiina Pungaga, kes kommenteeris ja aitas täpsustada küsimusi ja probleeme, mis olid muuseumi loomisel ja arendamisel esile kerkinud. Ka see kirjavahetus on töö autori käes.

HTG muuseumi probleemistiku mõistmiseks Eesti üldhariduskoolide muuseumide kontekstis ning selle laiemasse taustsüsteemi asetamiseks intervjuerisin järgmisena kahe aktiivselt tegutseva Eesti koolimuuseumi (Tallinna 21. Kool ja Gustav Adolfi Gümnaasium) eestvedajat. Lisaks soovisin nende eksperdiintervjuude põhjal teada saada, milliste väljakutsetega tuleb koolimuuseumide pidajatel kokku puutuda. Soovituse uurida just nimetatud koolide muuseumipraktikaid sain EPAM-i haridusloo spetsialistilt Ene Lukalt.

Esmalt kohtusin 31. jaanuaril 2020 Tallinna 21. Kooli (edaspidi ka 21. kool) arhiivmuuseumi idee algataja ja tegevuse koordineerija Joosep Heinsaluga. Koolimuuseumi puudutava üldise informatsiooni kõrval huvitas mind eriti arhiivmuuseumi ja selle andmebaasi loomisel tehtud töö ja saadud kogemused. Kuna see intervjuu oli planeeritud kõige mitmekülgsema ja põhjalikumana ning intervjuueeritav avaldas selleks ka soovi, saatsin Heinsalule paar päeva enne intervjuud vestluse aluseks olnud küsimused (vt Lisa 2). Intervjuu kestis 116 minutit ja toimus HTG-s. Lisaks külastasime kogemuste vahetamiseks HTG koolimuuseumi. Töö kirjutamise käigus tekkinud küsimusi arutasime Heinsaluga 2020. a veebruarist maini peetud elektroonilises kirjavahetuses, mis on töö autori valduses. Kuna Joosep Heinsalul on kindel plaan 21. kooli muuseumit edasi arendada, oli ta intervjuust ja kogemuste jagamisest kohe huvitatud ning tegi seda väga pühendunult.

Kõige esinduslikuma ekspositsiooniga ja avalikkusele ligipääsetavaim koolimuuseum on Gustav Adolfi Gümnaasiumil (GAG), mis on ka Eesti vanim järjepidevalt tegutsenud gümnaasium.

Seetõttu oli töö eesmärkidest lähtuvalt vajalik 19. veebruaril 2020 intervjuuerida GAG praeguse ajaloomuuseumi asutajat ja juhatajat Helda Venderströmi. Küsimused sarnanesid Joosep Heinsalule esitatud küsimustega (vt Lisa 3), kuid jätsin välja täpsemad veebipõhist andmebaasi puudutavad küsimused, sest eelnevalt kogutud andmete põhjal võisin järeldada, et GAG-l sellist andmebaasi ei ole. Viisin 57 minutit kestnud intervjuu läbi GAG ajaloomuuseumis Tallinnas.

Kogude ja näitustega seonduva muuseumiterminoloogia kasutamisel tuginen lõputöös 2020. aastal ilmunud veebikogumikule „Muuseumisõnastik. Kogud ja näitused“. Kui kontekstist selgub, et käsitluse all on koolimuuseum, kasutan ökonoomsuse huvides paralleelvariandina sõna „muuseum“.

Lõputöö koosneb sissejuhatusest, viiest peatükist, kokkuvõttest, kasutatud allikate loetelust ning lisadest, kus on esitatud intervjuude küsitluskava ja HTG koolimuuseumit illustreerivad fotod. Esimeses peatükis avan Eesti koolimuuseumide olemust, peatudes koolimuuseumi mõistel, omandivormil, tüüpidel, kujunemislool ning arvukusel. Teises peatükis selgitan uurimisprobleemi ning sõnastan uurimisküsimused. Kolmandas peatükis annan ülevaate HTG tähtsündmustest, jäädvustan HTG koolimuuseumi rajamise etapid ja eesmärgid, uurin, kuidas on muuseumit pärast avamist arendatud, ning vaatlen, millised dokumendid HTG koolimuuseumi tööd suunavad ja kuidas on muuseumiarendus nendes dokumentides sätestatuga seotud. Selles peatükis annan ülevaate ka HTG koolimuuseumi kogudest, nende jaotusest ja kirjeldamisest. Neljandas peatükis uurin kahe koolimuuseumi kuraatoriga tehtud intervjuu põhjal, kuidas on muuseumit nende koolis arendatud, ning toon välja järeldused, milleni jõudsin Eesti üldhariduskoolide muuseumikogemust analüüsides ja sünteesides. Viiendas peatükis esitan eelnevale uurimistööle tuginedes ettepanekud, milline võiks olla HTG muuseumi ning kogude arendus- ja korraldustegevus.

Täna töö juhendajaid Ene Selartit ja Agnes Aljast. Samuti olen väga tänulik intervjueritutele nende vastutulelikkuse ja pühendumise eest.

1 ÜLEVAADE EESTI KOOLIMUUSEUMIDE OLEMUSEST

Eesti koolimuuseumide juriidiline staatus, määratlus, arenemislugu ja täpne arv ei ole üheselt vastatavad aspektid. 2019. aasta seisuga on Eestis 180 muuseumi 244 külastuskohaga (Eesti Statistikaamet, 2020). Nendest 11 muuseumi on riigi omandis ning 14 on riigi osalusel asutatud muuseumi sihtasutust (Aaspõllu [toim], 2020). Koolimuuseumide arv muuseumistatistikas ei kajastu, sest nad on enamasti kitsa suunitlusega ehk mõeldud sarnaselt kooliraamatukogudega peamiselt oma kooli teenindamiseks (Eesti loomemajanduse..., 2018; Reismaa, 2020).

Omandivormi põhjal jaotuvad Eesti muuseumid riigimuuseumideks, riigi osalusega sihtasutusteks, kohaliku omavalitsuse muuseumideks, avalik-õigusliku isiku muuseumideks ja eramuseumideks. Küsimus koolimuuseumide omandivormi ja kogude omandiõiguse kohta on keeruline ning sellega seostub ka probleemistik, mis tüüpi muuseumiks koolimuuseumi pidada. Enamik Eesti üldhariduskoolidest kuulub kohalikule omavalitsusele. Kohaliku omavalitsuse allasutuse üks osa ei saa kuidagi olla eramuseum. Samuti takistab koolimuuseumi munitsipaalmuuseumiks liigitamast asjaolu, et siis oleks kohalikul omavalitsusel ka kohustus muuseumi tegevust rahastada. Sellist kohustust ei ole omavalitsused enamasti soovinud endale võtta. Kui kooli juurde ei ole loodud mittetulundusühingut või sihtasutust, mis muuseumina tegutseks, on koolimuuseumi kogude puhul vastavalt kultuuriministeeriumi muuseuminõunikule tehtud päringu vastusele tegu lihtsalt ühe osaga kooli kui asutuse arhiivist (Reismaa, 2020). Sellisel juhul ei ole koolimuuseumil ka oma põhimäärust. Kui kooli tegevuse käigus tekkinud kogud kuuluvad sõltuvalt esemete muuseumi valdusesse jõudmise asjaoludest pigem sellele koolile, siis füüsiline ruum ja mööbel seevastu kohalikule omavalitsusele.

Muuseumiks olemist muuseumiseaduse mõistes hinnatakse ainult kahel juhul: kui muuseum soovib saada riigilt tegevustoetust või kui soovitakse liituda muuseumide infosüsteemiga (edaspidi ka MuIS). Eesti muuseumid on oma töö korraldamises ja majandamises niisiis väga iseseisvad ning ainsad regulatsioonid on seotud kogude korraldamise ja muuseumide infosüsteemiga. Muuseumiseadus kehtib riigimuuseumidele ja riigi asutatud sihtasutustele ning osaliselt nendele muuseumidele, kes on liitunud muuseumide infosüsteemiga (Muuseumiseadus, 2019). Üldhariduskoolide muuseumid MuIS-iga liitunud ei ole ning seega neile muuseumiseadus ei kohaldu.

1.1 Mõiste ja tüübid

Koolimuuseumi ei ole Eestis seni üheselt defineeritud. Lõputöö autori käsitluses ja selle lõputöö kontekstis on koolimuuseum muuseum, mis on loodud üldhariduskooli poolt selle ruumidesse ning mille eesmärk on koguda, säilitada, eksponeerida ja uurida peamiselt selle konkreetse üldhariduskooliga seotud esemeid ja teemasid pikema aja jooksul. Väiksemates asulates, mille kogukond on koondunud üldharidust andva kooli ümber, on kooli juurde rajatud muuseumi eesmärk sageli tegeleda kodukandi ajaloo uurimise ja säilitamisega laiemalt. Näiteks Pärnu-Jaagupi koolimuuseumi arhiivis on talle ligi 300 õpilaste kodu-uurimistööd oma kandi haridus-, kultuuri- ja asustusajaloost (Koolimuuseum, 2018). Siinses töös keskendutakse aga koolimuuseumidele, mille kogumispõhimõtted ja kogud on pigem ühe kooli kesksed.

Koolimuuseumi peamine sihtrühm on võrreldes teiste muuseumidega üsna piiritletud: endised ja praegused selle kooli õpilased, õpetajad ja teised kooli töötajad. Muuseum füüsilise keskkonnana võimaldab kooli ajalugu kooliga seotud huvigruppidele ja külalistele kontsentreeritult ja süsteemselt tutvustada. Digitaalsete võimaluste avardades on asunud üldhariduskoolides looma virtuaalseid koolimuuseume mitte ainult füüsilises ruumis muuseumide kõrvale, vaid ka siis, kui füüsilise koolimuuseumi asutamiseks puudub soov või võimalus, selline plaan on näiteks Kadrina Keskkoolil ja Haabersti Vene Gümnaasiumil (Luka, 2019). Tõsi, virtuaalse muuseumi olemust tõlgendatakse mitmeti ning see võib tähendada ka ainult seda, et kooli kodulehel tehakse kättesaadavaks mõned kooli kroonika-, protokoll- ja mälestusraamatud.

Siinses uuringus ei käsitleta koolimuuseumidena enamasti endisesse koolimajja loodud muuseume, mille peaeesmärk on tutvustada Eesti koolihariduse lugu ning mille põhiülesanded on avaramad kui nn tavalisel ühe õppeasutuse kesksel koolimuuseumil: nii tutvustab Palamuse muuseum Eesti kihelkonnakoolide ajalugu, kogudes, uurides ja säilitades seda Oskar Lutsu „Kevade“ kaudu (Muuseumi tutvustus, i.a). Samuti ei käsitleta lõputöös koolimuuseumidena kõrgharidust andvate asutuste muuseume, nagu Tartu Ülikooli muuseum või Tallinna Tehnikaülikooli muuseum.

Koolimuuseumina (*school museum*) võidakse nii Ameerikas kui ka Euroopas tähistada koolile näiteks loodusteaduste õpetamise ja õppimise toetamiseks ostetud kollektsioone (Gladstone, 1884: 384; Mobile..., 2019). Eesti üldhariduskoolides peetakse selliseid demonstratsioonivahendeid ainekabinettide osaks, mitte koolimuuseumiks. Ka on õpetajatel tavaks teha oma klassiruumis aktuaalsetel teemadel ajutisi näitusi, aga kuna need väljapanekud on seotud pigem õpitavate

objektide või teemadega, mitte kooli ajaloo, puudub Eestis traditsioon sellist tegevust koolimuuseumi loomiseks nimetada.

Angloameerika kultuuriruumis on koolimuuseumiks nimetatud ka üldhariduskoolis toimuvaid muuseumiprojekte, mille käigus töötavad õpilased teatud aja jooksul süvenenult kindla teemaga ning loovad oma klassi näituse, mis on üks osa tervet kooli hõlmavast muuseumist ja mis avatakse eri aegadel õppeaasta jooksul (D'Acquisto, 2013). Seda tüüpi muuseumiprojektid on siiski ajutise iseloomuga ning Eesti üldhariduskoolide juurde rajatavate muuseumide eesmärk on enamasti tegutseda palju kauem kui üks õppesemester või -veerand.

1.2 Arengujooni ajaloost

Nimetan järgnevas alajaotuses mõned olulisemad arenguetapid koolimuuseumide ajaloost, et anda pidepunkte koolimuuseumide traditsiooni mõistmiseks, aga ei pretendeeri sellega ammendavale ülevaatele. Koolimuuseumide ajalugu laiemas kontekstis algab ülikoolimuuseumidest, kuid üksikuid koolimuuseumi väljaspool kõrgkooli hakati Eesti koolide juurde rajama 19. sajandi keskpaigast (Uusmaa, 2012). Õpetatud Eesti Seltsi (ÕES) liikmed algatasid 1843. aastal gümnaasiumides ja kreiskoolides muinsusasjade eramuuseumide loomise, et haarata aktiivselt kogumistööse ka õpilasi ja õpetajaid (Raisma, 2009: 780; Leppik ja Mägi, 2009: 813). Üleskutsest alguse saanud koolimuuseumidest jätkati tööd näiteks Paide, Rakvere, Haapsalu ja Kuressaare kreiskoolide juures (Leppik ja Mägi 2009: 813; Rosenberg, 1961: 10). Paljud sealsetest museaalidest said tulevaste kohalike muuseumide kogudeks (Tuubel, 2003: 16). Kuna koolimuuseumide kogumistööd juhendas Tartu ülikooli juurde loodud Kodumaa Muinsusasjade Keskmuseum, arenesid kooliõpetajate muinsusosalased teadmised, suurenes õpetajate ja õpilaste huvi kogumistöö vastu ning pandi alus kodu-uurimise traditsioonile (Rosenberg, 1961: 11). Kooliajaloo uurimist ja koduloouurimist on sageli ka keeruline üksteisest eristada.

Kahe maailmasõja vahelisel ajal olid koolimuuseumid enamasti loodusloo- ja maateadusepõhised (Lõuna, 2019a). Sellel ajal välja antud kodulooline kirjandus ei olnud nõukogude ajal vabalt kättesaadav (Luka, 2015).

Eesti kooli ajaloo uurimine, ja seda eriti kodu-uurimise raames, intensiivistus alates 1960. aastatest (Elango, Laul, Liim ja Sirk, 2010: 9). Õppeaastal 1968–1969 hakati ENSV paarikümnes koolis valikainena kodu-uurimise aluseid õpetama (Luka, 2016: 3). Üldise kultuurihuvi suurenemise ja mõneti vabama õhkkonna tulemusel võrreldes Stalini ajaga koguti järjest enamates koolides kultuuriloolist materjali ning loodi koduloouurimise kõrvalproduktina koduloonurki ja

koolimuuseumide, kusjuures koduloo uurimist vedasid selgi ajal tihti geograafid või sai see hoo sisse juubelite eel pihta hakanud kooli ajaloo uurimisest (Luka, 2015). Nõukogude ajal olid koolimuuseumid sageli seotud ideelis-kõlbelise kasvatusena ning pioneeri- ja komsomolitööga. Neid nimetati isetegevuslikeks muuseumideks, mille üle peeti arvet ning mis olid kantud vastavasse nimekirja (Koolimuuseumide..., i.a). Välja anti metoodilisi juhendeid tööks koolimuuseumis ning koolimuuseumidel olid oma passid, millest paljusid säilitatakse Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi käsikirjakogus. Ajastule iseloomulikult toimusid koolimuuseumide konkursid-ülevaatused. Kuna isetegevuslike muuseumide tegevuses leiti vajakajäämisi (nt kogutud materjali mittenõuetekohane registreerimine, süstematiseerimata kogude nimetamine muuseumideks), otsustati 1967. aastal välja töötada põhimäärus, mis reguleeris isetegevuslike muuseumide rajamist ning mille järgi pidi igal sellisel muuseumil olema juhendajaks lähim riiklik muuseum (Eesti NSV..., 1967: 4).

Kahekümne esimeseks sajandiks on õpilaste kodu-uurimistraditsioon paljudes koolides vaibunud. Praegused koolimuuseumid on varasemaga võrreldes ajalookesksemad (Lõuna, 2019a) ning toimetavad omaette ilma kontrollitud kasvatustöö, (metoodiliste) juhendite, passide, ülevaatuste ning riikliku kontrollita.

1.3 Arvukus

Eesmärgil saada ülevaade, kui palju Eestis tänapäeval koolimuuseumide, muuseuminurki ja materjalikogusid leidub, viis Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum koolide seas kahel korral läbi ankeetküsitluse: 2015. ja 2018. aastal. Küsitluse andmetel oli 2018/19. õppeaastal Eestis 36 koolimuuseumi (nende hulgas kaks ametikooli muuseumi) ning kuigi nende arv on võrreldes 2015. aastaga kasvanud – siis loendati Eestis kokku 30 koolimuuseumi (Luka, 2019) –, on nende arv siiski „ehmatavalt väike“ (Lõuna, 2019a).

Koolimuuseumide arvu üle arvestuse pidamise teeb keeruliseks asjaolu, et mõnikord on keeruline tõmmata piiri koolimuuseumi ja muuseumklassi, muuseuminurga või muuseumimõõtu materjalikogu vahele. EPAM lugese oma 2018. aasta küsitluses koolimuuseumide hulka kuuluvaks need, kes märkisid, et neil on muuseumituba või -toad, eristades neid koolidest, kellel on klassis olev muuseuminurk; muid kriteeriume ei olnud (Luka, 2020). Klassis olevat muuseuminurka on praktikas siiski üsna keeruline eristada klassi loodud muuseumist ning seega võivad arvulised hinnangud ebatäpsed olla, kuna sõltuvad sellest, kuidas kool ise oma kogusid nimetab või defineerib. Lisaks 36 koolimuuseumile oli 2018/19. õppeaastal Eestis 10 muuseuminurka ja viis museaalse väärtusega materjalikogu (Lõuna, 2019a). Selle uurimuse kontekstis huvitavad mind

eelkõige end koolimuuseumidena defineerivad üksused. Enamasti tähendab see püsiväljapanekuga eraldi muuseumiruumi (Luka, 2019).

Koolimuuseumide arv on muutuv ning muuseumi olemasolu sõltub mitmest asjaolust. Kuna kooli väärika mineviku eksponeerimise kaudu toetatakse ka kooli positiivset tulevikuperspektiivi, eeldab koolimuuseumi loomis- ja arendamisvalmidus teatud kindlust kooli püsijäämise suhtes. Õpilaste vähenemise ning haldusreformi ja sellest tingitud koolikorralduse muutuste tõttu on nii mõnelgi koolimuuseumil tulnud muuseumimaterjalid kokku pakkida (Luka, 2019), mis ei mõju julgustavalt teistele samalaadsetele muuseumidele.

Üks 2018. aasta küsitluse taotlusi oli saada informatsiooni Eesti Muuseumiühingu virtuaalse kaardi (Muuseumide kaart, i.a) tarbeks, et kanda sinna need koolimuuseumid, kelle pidaja ja direktor selleks loa andis (Luka, 2019). Kuna mitmel juhul (6) luba ei saadud, ei kajasta ka kaart koolimuuseumide arvu ammendavalt. 2020. aasta alguse seisuga on Eesti Muuseumiühingu virtuaalsel kaardil (Muuseumide kaart, i.a) näidatud 25 koolimuuseumi asukoht ning kontaktandmed, kuid see, milliseid muuseume muuseumiühingus koolimuuseumiks peetakse, erineb EPAMi süsteemist, näiteks on kaardil koolimuuseumidena märgitud ka Tallinna Ülikooli muuseum, Sargvere mõisa muuseum, Järvamaa Kutsehariduskeskuse Särevere õppekoha ja Türi valla muuseum ning ka EPAM ise. Ükski eelnimetatu ei kuulu EPAMi koolimuuseumide nimistu 36 muuseumi hulka. Seega puudub ka siin koolimuuseumide arvu kohta ühtne eksperdiarvamus.

2. UURIMISPROBLEEM

Muuseumide olemuse, eesmärkide ja ülesannete üle tänapäeva maailmas on viimastel aastatel palju diskuteeritud. Kui otsida selgitust Eesti õigusaktidest, siis muuseumiseadus (2019) defineerib muuseumina ühiskonna ja selle arengu teenistuses alaliselt tegutsevat kultuuri- ja haridusasutust, mis ei taotle majanduslikku kasumit, on üldsusele avatud ning mille ülesanne on koguda, säilitada, uurida ning vahendada inimese ja tema elukeskkonnaga seotud vaimset ja materiaalist kultuuripärandit hariduslikel, teaduslikel ja elamuslikel eesmärkidel. Selliselt sõnastatuna on mõiste kooskõlas Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu (ICOM) 2007. aastal vastu võetud senise muuseumidefinitsiooniga (Muuseumidefinitsioon, i.a).

Eesti üldhariduskoolide muuseumid võiksid selle definitsiooni järgi muuseumiks kvalifitseeruda ainult üldjoontes, sest neil on väga keeruline tagada alaliselt tegutsemise nõuet. Samuti ei pruugi olla võimalik täita eeldust olla avatud laiemale üldsusele. Koolimuuseumidele ei ole ka selliseid nõudmisi esitatud. Pealegi ei ole muuseumi pidamine kooli kui organisatsiooni põhitegevus, ammugi kohustus. Isetekkeliste, seadustega reguleerimata ja mõnevõrra kaootiliste üksustena oleks koolimuuseumidel aga seda enam tarvilik ise oma olemasolemise eesmärgi mõtestada ja põhjendada.

Viimastel aastatel on ICOM-iski toimunud elav arutelu nii muuseumidefinitsiooni uuendamise kui ka definitsiooni kui sellise vajalikkuse üle ning räägitakse võimalusest asendada kindel definitsioon hoopis visiooniga, milliseid ülesandeid ja eesmärgi muuseumid tänapäeva maailmas täidavad (Aljas, 2019). Nagu eelmises peatükis selgus, tuleb koolimuuseumi kõikehõlmava definitsiooni puudumise tõttu see vajadusel ise luua. Paratamatult on selline definitsioon siis aga mõne koolimuuseumi suhtes ebatäpne. Seetõttu võiks ka koolimuuseumide puhul definitsiooni asemel rohkem kasu olla pigem konkreetsele koolile sobiva visiooni sõnastamisest.

Oma lõputöös soovingi leida vastust uurimisprobleemile, kuidas oleks HTG koolimuuseumi kõige otstarbekam edasi arendada. Tulevikuvisioni ja tegevuste sõnastamiseks on vajalik teada, mida ja kuidas on HTG muuseumis seni tehtud ja mida oluliseks peetud. Tähtis on ka tunda teiste koolimuuseumide praktikaid, et osata vaagida eri võimalusi, neist õppida ning enda jaoks vajalik ja võimalik välja selgitada.

Probleemile praktilist vastust otsides ehk koolimuuseumi tegevusplaani paika pannes põrkub kohe ka olemuslikumate küsimustega, nagu millist muuseumi koolis soovitakse näha ja miks võiks ühel koolil üldse muuseum olla. Seetõttu näen nimetatud küsimusi uurimisprobleemi orgaanilise osana, millele tuleb samuti tähelepanu pöörata.

Uurimisprobleemi lahendamisel lähtun järgmistest uurimisküsimustest:

- Milliseid põhimõtteid on HTG muuseumi loomisel ja arendamisel silmas peetud?
- Millised dokumendid ja kuidas HTG muuseumiarendust suunavad?
- Millised on teiste koolide muuseumiarenduse praktikad?

HTG muuseumiarenduse seniseid põhimõtteid välja selgitavale küsimusele otsin vastust peatükkides 3.2–3.3 ja 3.5. Koolimuuseumi tööd suunavate õigusaktide analüüsi kaudu soovin peatükis 3.4 vastata teisele uurimisküsimusele. Kolmanda uurimisküsimusega tegelen 4. peatükis, kus kirjeldan, analüüsin ja sünteesin Eesti üldhariduskoolide muuseumipidamise praktikat. Uurimisküsimuste vastused võimaldavad sõnastada töö viiendas peatükis HTG koolimuuseumi arendusettepanekud ja täita tööle seatud eesmärk.

3 HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUMI KOOLIMUUSEUM

Hugo Treffneri Gümnaasiumi pidaja on kohaliku omavalitsusena Tartu linn ning HTG tegutseb Tartu Linnavalitsuse haridusosakonna haldusalas. Kuna muuseumi loomiseks ei moodustatud mittetulundusühingut või sihtasutust ning ka kooli põhimäärus muuseumit kui allüksust ei kajasta, tuleks muuseumi kogusid pidada lihtsalt kooli kui asutuse arhiivi üheks osaks. Sama olukord kehtib enamiku Eesti üldhariduskoolide loodud muuseumide puhul. Kuigi tegu on niisiis mitteametlike muuseumidega, nimetatakse vastavalt kujunenud traditsioonile selliseid üksusi ikkagi koolimuuseumideks ning jätkan seda tava ka siinses lõputöös.

Esitan selles peatükis esmalt lühiülevaate HTG ajaloost, et anda teatav taust enne muuseumi rajamist koolis toimunud. Järgnevalt jäädvustan muuseumi loomise protsessi, kirjeldan pärast avamist toimunud muuseumiarendust, analüüsin muuseumi tööd suunavaid dokumente ning neist tulenevaid tegevusi ning annan ülevaate kogudest ja nende kirjeldamisest.

3.1 Ülevaade HTG-st

Hugo Treffneri kool asutati 1883. aastal poeglaste saksakeelse eraõppeasutusena, kümnendi lõpul mindi üle vene õppekeelele ning alates 1918/1919. õppeaastast muutus gümnaasium täielikult eestikeelseks. Erakoolina lõpetati tegevus 1940. aasta juunipöörde järel. Vastavalt 1954. aasta juulis väljastatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusele hakati koolis sama aasta sügisest lisaks poistele ka tüdrukuid õpetama (Rohtmets, 2011: 103). Ühena esimestest Eesti koolidest mindi nn puhta gümnaasiumina 1994. aastal üle perioodide ja kursuste süsteemile (Rohtmets, 2011: 134).

Praegune Hugo Treffneri Gümnaasium on pika ajalooga keskhariiduskoolina kandnud aja jooksul eri nimesid (Rohtmets, 2011: 134):

- 1883-1919 Hugo Treffneri kool
- 1919-1940 Hugo Treffneri Gümnaasium
- 1940-1941 Tartu IV Keskkool
- 1941-1944 Hugo Treffneri nimeline Gümnaasium
- 1944-1958 Tartu 1. Keskkool
- 1958-1990 A. H. Tammsaare nimeline Tartu 1. Keskkool
- 1990 - ... Hugo Treffneri Gümnaasium

Ajaloolise nime taastamisega sai koolist taasisesivsusejärgse Eesti Vabariigi esimene gümnaasium (Jõgi, 2008: 17). Ühtlasi tähendas see kooli vanuse ja asutamisaasta muutust, sest alates 1955. aastast oli arvestatud kooli vanust Tartu Kubermangugümnaasiumi asutamisaasta (1804) järgi, kuna pärast Hobuse tänavalt ära kolimist oli õppetöö enamasti toimunud endise kubermangugümnaasiumi hoonetes (nn koolikvartal Jaani kiriku lõunaküljel praeguste Lüübeki, Rütli, Munga ja Jaani tänavate vahel). Niisiis hakati lendude numeratsioonis esimeseks lennuks pidama 1891. aastal lõpetanuid (Lennud, 2019). Treffneristideks peetakse New Yorgi vilistlaskogu 9. veebruari 1963 koosoleku otsuse järgi kõiki „HTG, temale allunud koolide ja nende okupatsiooniajastute järglaste kasvandikke“ (Jõgi, 2008: 17). Seega ei kuulu Tartu Kubermangugümnaasiumi lõpetajad HTG vilistlaste hulka.

Edasist koolielu mõjutas tugevalt 16. novembril 1998 puhkenud tulekahju, mille tagajärjel hävis muu hulgas äsja korda tehtud fotoarhiiv ning füüsikaõpetajate töövahendid ja dokumendid (Saar, 2020). Samas tõi pärast tulekahju mitmesse majja kolimine esile laiemale avalikkusele eksponeerimist väärivate esemete hulga (Inselberg, 2007: 2) ning võis olla üks ajend koolimuuseumi loomiseks.

Vanale ja väarikale koolile kohaselt on HTG ajalugu palju uuritud, ilmunud on kaheksa põhjalikumalt käsitlust.

3.2 Muuseumi loomine

HTG muuseum ja püsinäitus (vt Lisa 4) avati koolimaja võlvlaega keldris 5. detsembril 2008 kooli 125. aastapäeva tähistamise raames, olles sel hetkel ainuke Tartu üldhariduskooli muuseum (Hanson, 2008a). Ka hiljem ei ole ükski Tartu kool peale HTG vastanud EPAM-i koolimuuseumi puudutavale ankeetküsitlusele, mille alusel EPAM koolimuuseumide üle arvet peab (Luka, 2020). Küll on Tartu Jaan Poska Gümnaasiumis Tartu rahu tuba. Tartu Veeriku Koolis avati kooli 25. aastapäeva tähistamise raames 2012. aastal ühes klassiruumis kooli ajaloo muuseum, mis pidi ruumipuuduse tõttu peagi väiksemasse vaheruumi kolima ning mille varad 2018. aastal täiesti kokku pakiti ning praegu laoruumis kooli remonti ja sobivat ruumi ootavad (Pääsukene, 2020). Mitmes Tartu koolis on olemas kooli ajalugu tutvustav väljapanek, nt Miina Härma ja kooli ajaloo näitus Miina Härma Gümnaasiumi (MHG) raamatukogus. Muuseum lõpetas MHG-s tegevuse 2000ndate algul ning raamatukogu juhataja Jaan Mitt andis osa muuseumi materjale üle Tartu Linnamuuseumile, Eesti Kirjandusmuuseumile, EPAM-ile ning Eesti Rahva Muuseumile (Rootslane, 2020).

Mõte oma muuseumist oli HTG-s tekkinud juba 1990. aastate teises pooles, valmis sai klasside lõpupiltide kollektsioongi, kuid see hävis 1998. aasta tulekahjus ning uuesti hakati muuseumile mõtlema pärast koolimaja põhjalikku renoveerimist 2002. aastal (Saar, 2020). Õpetajate seas toimus hääletus, kas rajada tühja keldriruumi koolimuuseum või jõu- ja raskejõustikusaal. Rohkem hääli sai muuseumiidee ja nii saigi koolimaja Rüütli ja Munga tänava nurgapoolses keldris muuseumile ligi sada ruutmeetrit pinda (Inselberg, 2007: 2).

Koolimuuseumi loomiseks moodustati õpetajatest töörühmad. Töörühmade tegevust koordineeris kooli arendusjuht ja ajalooõpetaja Aare Ristikivi, aga ta on rõhutanud, et muuseumi kontseptsiooni väljatöötamine ja selle realiseerimine on selgelt kollektiivne looming ning püsinäitusel ei ole üht kuraatorit (Ristikivi, 2019). Näitusetekstid koguti ja koostati töörühmades ise. Käidi Tartu muuseumides ning pakuti välja ideid, mis võiks loodavas muuseumis kindlasti olla. Näituseruumi ja vaatmikud ehk postrid kujundas HTG tolleaegne kunstiõpetaja Merille Hommik. Rahalised vahendid leiti kooli enda ressurssidest ning selle eest vastutas kooli direktor Ott Ojaveer. Interaktiivsete eksponaatide loomiseks kavatseti taotleda rahastust mõnest projektist, kuid selleks ei jäänud enam aega ning vastastikmõjulisi eksponaate muuseumisse ei tulnudki (Ristikivi, 2020).

Muuseumi loomisesse kaasati ka tolleaegseid õpilasi ja vilistlasi. Viimased tõid kodulehel ja vilistlaslistis avaldatud üleskutse peale oma kunagisi koolitarbeid (nt pinaleid ja koolikotte), vihikuid, kontrolltöid ja spikreid (Hanson, 2008a). Treffneri kooli iseloomustab see, et väga paljud õpetajad on üksiti ka kooli vilistlased. Nii võib ekspositsioonis näha päevikuid ja tunnistusi endistelt õpilastelt, kellest on hiljem saanud HTG õpetajad.

Humanitaarsuuna praktika raames tegelesid õpilased aastatel 2006-2008 HTG kohta kirjutatud käsitluste läbitöötamisega, uurisid Vabadussõjas hukkunud treffneristidele pühendatud marmortahvli lugu ning kooli kahe õpilase poolt 1920.-1921. aastal peetud koolipäevikut/koolikroonikat, et leida sealt huvitavaid seiku ja materjale, mida muuseumis eksponeerida. Lisaks kogusid õpilased 2006.–2008. aastal ajalooõpetaja Maia Käppa juhendamisel endiste õpetajate mälestusi ning korrastasid huvijuht Uve Saare eestvedamisel fotoarhiivi ja skaneerisid arvutisse fotosid. Käidi paljudes muuseumides, et saada ekspositsiooni loomiseks ideid, mida õpetajate töörühmale tutvustada. Muuseumi ekspositsioonist on õpilaste sisustatud nõukogudeaegse õpilase koolitöö tegemise nurk. Õpilased aitasid ka keldrit, vitriine ja esemeid puhastada, uut mööblit paigaldada ning näitust üles panna. Pärast muuseumi avamist tegid õpilased lühiajaliselt ka giiditööd.

Kõige varasem HTG muuseumi teemaline meediakajastus pärineb 22. novembrist 2007, kui tasuta jagatavas nädalalehes Tartu Ekspress avaldati teade HTG plaanist avada aasta pärast kooli keldris muuseum (Inselberg, 2007). Järgmised artiklid jäävad juba aastasse 2008, kui septembrist detsembrini ilmusid muuseumiteemalised kirjutised ajalehtedes Tartu Postimees (Hanson, 2008a; Hanson, 2008b; Hanson, 2008c) ja Õpetajate Leht (Köbas, 2008a).

Enne muuseumi ametlikku avamist võis seal esimese väljapanekuna nädala vältel näha Eesti Noorsootöö Keskuse ja haridusministeeriumi koostöös valminud rändnäitust „Üks soomepoiss – Vello Salo“, mis avati 15. septembril 2008 (Hanson, 2008b).

Muuseumi avamise kõnes 5. detsembril 2008 sõnastas eestvedaja Aare Ristikivi järgmised juhtmõtted, millest muuseumi loomise idee tõukus: 1) soov mõista kooli minevikku, et selle kaudu paremini olevikku mõtestada; 2) jäädvustada endisi direktoreid, õpetajaid, õpilasi; 3) anda muuseumi abil edasi väärtusõpetust (traditsioonid, ideaalid, eeskujud) (Ristikivi, 2008). Juhtmõtted viitavad soovile, et muuseum mõtestaks ja esitleks koolielu laiemalt, mitte ei oleks lihtsalt juhuslike huvitavate materjalide eksponeerimise koht.

Muuseumi loomisel mõeldi kolmele sihtrühmale: a) külalised, kellele tutvustada HTG ajalugu; b) 10. klassi õpilased, kes saaksid muuseumist oma kooli tunnetuse ja taju kiiremini kätte; c) vilistlased ja endised töötajad, kes leiaksid väljapanekust märke oma käidud teest (Köbas, 2008a: 14). Kuigi õpilastest toodi eraldi välja 10. klass, ei tähendanud see 11.-12. klassi õpilaste tähtsusetuks pidamist (Ristikivi, 2019).

3.3 Tegevused pärast avamist (2009-2020)

Muuseumi loomine oli ühine kooli aastapäeva tähistamiseks tehtud pingutus, kuid elujõuline on muuseum siis, kui seda külastatakse, arendatakse ja seal toimub üritusi. Ka HTG-s sooviti, et õpilased muuseumi omaks võtaksid ning et see koolis võõrkehaks ei jääks (Köbas, 2008b: 14). Annan järgnevalt ülevaate nii sellest, mida muuseumis avamisjärgselt tehti, kui ka plaanidest, mis ei realiseerunud.

Aasta pärast muuseumi avamist (2009) valmis HTG endise direktori ja Eesti kooliajaloo uurija Allan Liimi 80. sünniaastapäeva tähistamisega seoses uus, teda tutvustav vaatmik. Mõni aeg pärast avamist oli võimalik muuseumis paiknevast arvutist vaadata slaidiprogrammi sinna skaneeritud fotodest ning vaadata ja kuulata kooliga seotud videosalvestisi. Tehnika kiirest arengust tingituna jäi 2008. aastal kasutusel olnud arvuti ajale jalgu ning on aastaks 2020 muutunud oma kasutuskõlbmatuse tõttu pigem ekspositsiooni kuuluvaks esemeks. Sealseid faile ei ole kopeeritud.

Pärast muuseumi avamist kavatseti koostada ka ajutisi temaatilisi näitusi (Hanson, 2008a). Selliseid näitusi, näiteks praeguste õpetajate huvitavatest kogumisobjektidest (päkapikud, pliiatsiteritajad, rahatähed, tikandid, teealused), on koolis vahepealsetel aastatel tehtud, kuid mitte koolimuuseumis, vaid aatriumi teisel korrusel paiknevates klaasvitriinides eksponeeritult. Koolimuuseumi kogusid ajutiste näituste eksponaatidena kasutatud ei ole.

Realiseerunud ei ole kavatsus lasta õpilastel endil kogusid uurida, sealt leitu abil ajutisi näitusi ette valmistada ning need muuseumiruumis või mujal koolimajas üles seada. Õpilaste loodud nn punanurga ekspositsiooni värskendati vähesel määral 2010. aasta jaanuaris humanitaarpraktika käigus.

Ainult seinte äärde paigutatud ekspositsioon jättis ruumi keskele palju vaba pinda, mis oli teadlik valik, et muuseumis oleks võimalik suuremale inimesele üritusi korraldada. Aeg-ajalt kasutatigi muuseumi ruume klassi- või kooliürituste korraldamiseks (nt jõuluõhtud, loomingulised õhtud). Muuseumiruumid on olnud koolipäeva jooksul alati avatud ning vahetundides on võimalik sinna eralduda õpilastel, kes soovivad omaette ja vaiksemat olemist. Suvel esines probleeme säilitamistingimuste stabiilsena hoidmisega: mõnel suvel oli keldriruumides probleeme vihmaveega ning ebasobiva temperatuuri ja õhuniiskusega.

Enne muuseumi avamist räägiti plaanist avada muuseum tulevikus võib-olla ka linnakodanikele või teistele koolivälistele huvilistele (Inselberg, 2007: 2), kuid 2020. aastal kool seda võimalust ei reklaami ning HTG koduleheküljel puudub teave muuseumi olemasolu kohta. Küll on see olemas kooli kohta käival Vikipeedia lehel. Kui huvilised leiavad informatsiooni muuseumi olemasolust nt Eesti Muuseumiühingu virtuaalse kaardi abil (Muuseumide kaart, i.a) ja pöörduvad külastussooviga kooli, tutvustatakse koolimuuseumit meeleldi. Teisel EPAM-i korraldatud koolimuuseumide kuraatorite nõupäeval, mis toimus 2016. aastal Tartus, tutvusid osalejad arendusjuht Aare Ristikivi eestvedamisel ka HTG koolimuuseumiga.

Muuseum tõusis taas korraks tähelepanu alla 2018. aastal kooli 135. aastapäeva lähenedes, kui loodi selleks soovi avaldanud õpetajatest (12) muuseumi ekspositsiooni värskendamise tegelev töörühm. Aastapäevani jäänud kahe kuu jooksul otsustati keskenduda kooli algusajale, st ajavahemikule 1883–1918, ning koostada ülevaatlikud A4-formaadis plakatid selle aja tuntud vilistlastest (teadlased, kirjanikud, ärimehed, haridus- ja usutegelased, poliitikud), kus on kirjas lühike elulugu ning HTG päevilt pärit tsitaadid temalt või tema kohta. Neid plakateid ei kinnitatud seintele nagu vaatmikke, vaid riputati paela abil ühte muuseumiruumi nurka. Püsiekspositsiooni ilmestamiseks koguti kokku ja pandi vaatamiseks välja klasside lipud (vanimad aastast 2008) ning

suurte vaatmike juurde lisati ruutkoodid, mis avavad telefoni installitud QR-koodi lugeja või fototöötlusprogrammi abil mõne vaatmikul viidatud sündmuse kohta käiva video- või audiolõigu (nt rebaste tants, aktusekõned). Viimati mainitud lahenduse loomisel ulatasid abikäe 11. klassi õpilased. Muuseumiruumi toodi ka suur, peaaegu elusuuruses Hugo Treffneri papist kuju, kellega võis soovi korral pilti teha. Muuseumi sisenedes sai seintel näha vilistlastest õpetajate koolilõpupilte ning võtta soovi korral rullikeeratud paberile kirjutatuna kaasa mõne õpetaja tarkusetera. Suurtest vaatmikest lisandus kauaaegse õpetaja Reet Praatsi poster, mis on kokku kaheteistkümnes ja seni (2020 mai) viimane.

Värskenduskuuri läbi teinud ekspositsiooni tutvustati aastapäevanädala raames kooliperele ja külalistele 4. detsembril 2018. Ürituse avakõnes rõhutati, et kuna muuseumi on kümne aasta jooksul külastanud peamiselt endised õpilased ja endised kolleegid, oli töörühma jaoks oluline, et just nemad leiaksid muuseumist eest midagi, mis on neile kindlasti tuttav (HTG 135..., 2019). Sel päeval täienes muuseumi kogu tüüpilise tindipoti võrra, mille kinkis koolile kunstiajaloolane Enrico Talvistu, kes pidas sealsamas ka kõne hariduse alustalast, st kirjaoskusest.

Kuigi pärast ühekordset muuseumi värskenduskampaaniat jäi muuseumiarendus taas tagaplaanile, siis teatud väike mõju aktsioonil siiski oli: näiteks teadsid järgmisel, 2019. aasta kevadel paljud lõpuklasside juhatajad oma klassi lipu juba omaalgatuslikult kooli muuseumisse tuua (Ristikivi, 2019). Rohkem koolimuuseumi püsiekspositsiooni siiski uuendatud ei ole. Puuduvad ka kokkulepped, mida peaks muuseumis järgmisena tegema (Ristikivi, 2019). Ilmselt ei ole HTG-s õpilast, kes ei tea muuseumi olemasolust ja pole seda kunagi vähemalt korra külastanud, kuid üritusi toimub seal harva ning kindlasti saaks muuseumi koolielu ja õppetööga tugevamalt siduda.

3.4 Koolimuuseumi tööd suunavad dokumendid

Eestis puudub muuseumide atesteerimise või tegevuslubade süsteem ning igaüks võib asutada just endale sobiliku muuseumi (Reismaa, 2020). Kui muuseum soovib taotleda kultuuriministeeriumilt tegevustoetust, peavad muuseumil olema sõnastatud kogumispõhimõtted, samuti peab tal olema pikaajaline arengukava koos tegevustoetuse kavandatava kasutusaasta ja kolme järgmise aasta finantsplaaniga (Muuseumide tegevustoetus, 2020). Muul juhul saab kool ise otsustada, milliste dokumentide loomist muuseumi arendamisel oluliseks peetakse. Kogumispõhimõtete sõnastamise temaatika kui muuseumisisese küsimuse juurde tulen peatükis 5.1.1. Siinses alapeatükis uurin, millised dokumendid pakuvad koolis võimalusi koolimuuseumi töö suunamiseks kooliarenduse terviksüsteemi silmas pidades ning milliseid tegevusi on või ei ole need kokkulepped HTG-s kaasa

toonud. Käsitluse all on kooli põhimäärus, kooli arengukava ning mäluasutusega sõlmitud koostööleping.

Kooli põhimäärus

Riigi ja kohalike allüksuste sisemist korraldust reguleerib põhimäärus, mis kirjeldab asutuse tegevuse põhieesmärke ja ülesandeid. HTG põhimäärus kinnitati 14. aprillil 2011 Tartu linnavolikogu otsusega nr 187 (Hugo..., 2011). Kuigi koolimuuseum oli siis juba loodud, ei sisalda HTG põhimäärus muuseumiga seotud eesmärke või ülesandeid. Seega kooli põhimäärus koolimuuseumi tööd ei mõjuta.

Kooli arengukava

Kuna Eesti koolimuuseumide toimimist ametlikult reguleerivaid õigusakte ei ole olemas, on praktikas peamine võimalus, kuidas muuseumide tegevust korraldada, planeerida ning vajadusel planeeritu elluviimist kontrollida, see, et olulised eesmärgid ja tegevused kirjutatakse kooli arengukavasse. Arengukava on dokument, kus kirjeldatakse üldhariduskooli lähiaja hariduslikke taotlusi, eesmärke ja nende saavutamise viise ning see valmib koostöös kooli töötajate, hoolekogu ja õpilaste esindajatega. Ühte etteantud vormi arengukavade puhul ei ole, seetõttu on nad kooliti ka üsna eriilmelised ning lähtuvad haridusasutuse vajadustest ja võimalustest. Arengukava kinnitab kooli pidaja, kelleks HTG puhul on Tartu linn. Õppe- ja kasvatustegevust konkreetsemalt suunab HTG õppekava, mille arenduse üldjuht on kooli direktor.

Kuna arengukavas sõnastatakse vastava perioodi kooliarenduse põhisuunad ja valdkonnad, tasub uurida, kas ja kuidas kajastub koolimuuseum HTG arengukavas alates muuseumi kavandamisest ja loomisest. Otsisin arengukavadest viiteid konkreetsetl muuseumiga seotud tegevustele ning tähelepanu alt jäid välja muuseumi arendusega küll kahtlemata haakuvad, aga siiski üldsõnalised määratlused nagu „hoiame kooli traditsioone“ või muu selline.

Esimest korda kajastub koolimuuseumi temaatika kooli 2007.–2010. aasta arengukavas, kus õpilaste eetilise ja isiksusliku arengu suunamise töörühma üheks ülesandeks kolmest on koolimuuseumi töö käivitamine (Hugo..., 2006). Selleks vajalike tegevustena on välja toodud ruumide korrastamine ja ekspositsiooni ülespanek ning kooli ajaloo alaste uurimistöödega jätkamine. Ülesanne on arengukava järgi täidetud, kui muuseum on loodud, see on leidnud koha kooli igapäevaelus, seal viiakse läbi 10. klassi kooli ajalugu puudutavaid tunde ning muuseumi arendamisse on kaasatud ka õpilased. Ekspositsioon peaks valmima 2007. aastaks ning kogu muuseum korda saama 2010. aastaks. Kõik need arengukavas seatud eesmärgid täitusid ja

tegevused toimusid. Valminud muuseum aitas kooli ajaloole tähelepanu tõmmata ning innustas nii õpilasi seda uurima kui õpetajaid juhendama.

Arengukavas aastateks 2011–2013 on koolimuuseumi mainitud konkreetse eesmärgiga seoses: rakendada valminud muuseumi õpilaste arendamiseks. Selleks tuleks kooli muuseumis läbi viia humanitaarsuuna õpilaste praktikume ning reaali- ja loodussuuna õpilastel toimuksid kooli muuseumis praktilised tunnid ajaloo ja ühiskonnaõpetuse kursuse raames (Hugo..., 2010). Lisaks seab arengukava saavutatavaks tulemuseks selle, et igal aastal saab vähemalt üks õpilane humanitaarpraktika käigus kooli muuseumi giidi ettevalmistuse (Hugo..., 2010). Täpselt sama eesmärk, samad tegevused ja tulemus on sõnastatud 2014.–2016. aasta arengukavas (Hugo..., 2013).

Aastateks 2011–2016 muuseumiga seatud plaanid realiseerusid ainult osaliselt. Peamine põhjus oli kooli humanitaarpraktika süsteemi muutmine: terve õppeaasta jooksul toimunud praktika, kus õpilased täitsid ülesandeid erinevates mäluasutustes, kaasa arvatud kooli muuseumis, asendus paaripäevase välipraktikaga õppeaasta lõpul. Nii ei olnud enam otsest vajadust ja võimalust suunata kooli muuseumi arendamistöösse neid õpilasi, kel polnud võimalik praktikat mõnes muus mäluasutuses teha. Kuigi isegi humanitaarpraktika vanema süsteemi puhul otsisid nii õpetajad kui õpilased pigem võimalust teha praktika koolist väljas mõnes mäluasutuses ning koolimuuseumis toimetamine oli rohkem varuvariant. Üks sellise eelistuse põhjendus võib olla riikliku õppekava ja muutunud õpikäsituse rõhutustes, et õppimine peaks toimuma järjest enam ka väljaspool kooli ruume, sealhulgas muuseumides, arhiivides, ettevõtetes, asutustes (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011). Kui oleks konkreetselt kokku lepitud, et humanitaarpraktika peab olema seotud kooli ajaloo uurimisega, oleksid õpilased selle praktika raames muuseumiarendusse ka rohkem haaratud olnud (Punga, 2020).

Üks ajend humanitaarpraktika koondumiseks õppeaasta lõppu ja muutumine väljaspool kooli toimuvaks ürituseks oli see, et vastavalt 2010. aastal jõustunud „Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele“ pidi nüüd iga gümnaasist kooli lõpetamiseks koostama kas õpilasuurimuse või praktilise töö (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Kuna nende tööde juhendamine oli ja on kooli õpetajatele suur koormus, ei jõudnud humanitaarainete õpetajad õppeaasta sees veel ka humanitaarsuuna õpilaste humanitaarpraktikat juhendada. HTG-s algas uurimis- ja praktiliste tööde (edaspidi ka UPT) juhendamise- ja kirjutamisprotsess 2012.–2013. õppeaastal. Kui 2013. aastal kooli uut arengukava koostati, ei oldud järsult suurenevast koormusest veel nii teadlikud

ning humanitaarsuuna praktikumide läbiviimine kooli muuseumis jäi järgnevateks aastateks planeeritud tegevusena sisse.

Tunde kooli muuseumis siiski peeti. Ajalooõpetajad alustasid 10. klassi esimest kursust kooli ajaloo teemaga ning selle kursuse ning aastapäevapidustuste käigus külastati ka kooli muuseumi. Samuti kasutati ekspositsiooni suuri vaatmikke tunnis Vabadussõda või II maailmasõda käsitledes. Ühiskonnaõpetuse kursusega ei ole muuseumis leiduvat siiski seotud (Ristikivi, 2019). Viimastel aastatel tutvustab 10. klassidele kooli ajalugu ja käib nendega kooli muuseumis huvijuht Uve Saar.

Õpilasgiide on kutsutud appi kooli juubelite ajal ning neid on valmistanud esinemiseks ette õpetaja Aare Ristikivi. Ametlikku giidieksamit ja giiditunnistuse saamist selle tegevusega ei kaasnenud, nii on keeruline öelda, kui paljud õpilased mainitud aastate jooksul ettevalmistuse said ja muuseumiga seotud olid. Pigem oli neid vähe ning giidikoolitus ei ole olnud süsteemne.

Arengukava koostades ja muuseumiga seotud tegevusi planeerides oli koolis ootus, et muuseumist kujuneb omalaadne kooliajaloo uurimise keskus ja seni uuritu koondaja, kus õpilased juhendajate käe all toimetavad (Punga, 2020), kuid see soov erinevatel eelnevalt nimetatud põhjustel täielikult ei realiseerunud.

Seni viimane HTG arengukava on loodud aastateks 2017–2021. Koolimuuseumiga seotud tegevusi selles enam välja toodud ei ole. Ainuke mäluasutustega seonduv punkt tegevuskavas näeb ette läbirääkimisi ja kokkulepete sõlmimist teadusasutuste, eeskätt Eesti Rahva Muuseumiga, et humanitaarsuuna praktikumid kasutaksid maksimaalselt ära ERM-i ja teiste teadusasutuste võimalusi ning annaksid hea ülevaate teadustöö põhimõtetest humanitaarvaldkonnas (Hugo..., 2016). Mainitud tegevus haakub kooliarenduse laiema eesmärgiga, milleks on õppesuundade praktikumide süsteemi nüüdisajastamine. Alates 2017.-2018. õppeaastast tuginebki 11. klassi humanitaarsuuna üks ajalookursus tervenisti koostööle kooliväliste mäluasutustega, kui õpilased on terve kursuse jooksul ühel päeval nädalas seotud õppeülesannetega mõnes Tartu muuseumis, arhiivis või raamatukogus, ja seda nimetatakse nüüd humanitaarpraktikaks.

HTG arengukavades sisalduvat ja reaalses koolielus toimuvat kõrvutades saab öelda, et arengukavas konkreetsete muuseumiga seotud eesmärkide ja tegevuste fikseerimine aitab nende saavutamisele väga palju kaasa, sest selgus, et HTG-s keskendutaksegi sellele, mis on arengukavas kirjas.

Koostööleping Eesti Rahva Muuseumiga (ERM)

2018. aastal valmis ERM-i ja HTG õpilaste koostöös osalussali näitus „Õitsev (aju)vabadus. Noorte elust ja olust 1990. aastate Eestis“, mis oli avatud maist oktoobrini (Õitsev..., 2018). Sellise tulemusliku koostöö ajendiks võib pidada nii 2015. aasta septembris ERM-i ja kõigi Tartu gümnaasiumide vahel sõlmitud koostöölepingut, mille eesmärgiks oli parandada gümnaasiumihariduse kvaliteeti, populariseerida rahvuslikku mälukultuuri ja muuseumitöötaja elukutset ning võimaldada õpilastele erikursuste ja praktikumide korraldamist (ERM..., 2015), kui ka HTG uut kontseptsiooni humanitaarpraktika ja uurimistööde asjus. Koostööleping on kindlasti mitmekesistanud õpilaste õppimisvõimalusi, kuid samas on kooli enda muuseumi arendamine muutunud olukorras ja tähelepanu suunamisel koolivälistele mäluasutustele kõrvalisemaks jäänud.

3.5 Kogude iseloomustus

Mõiste „kogu“ on muuseumist rääkides üks kesksemaid mõisteid. Enamasti määratletakse „kogu“ kui materiaalsete objektide või informatsiooni kogumikku, mille isik või asutus on hoolikalt kokku kogunud, liigitanud, välja valinud, turvalises keskkonnas säilitanud ning publikule näitamiseks välja pannud (Museoloogia põhimõisted, 2010: 40). Selle definitsiooni järgi võiks ka HTG muuseumis ja mujal koolimajas asuvat pärandit koguks nimetada, kuigi küsimusi tekitab määratlus „hoolikalt“, sest eeldab ilmselt väga teadvustatud ja dokumenteeritud tegevust. Probleemsena võib näha ka esemete säilitamistingimusi HTG muuseumiruumis. Samas säilitatakse aastal 2020 suuremat osa kogu Eesti kultuuripärandist hoidlates, mille tehnilised tingimused ei ole paraku pärandi säilitamiseks piisavad (Veeremaa, 2020).

Nüüdisajal eelistatakse kogu mõiste puhul välja tuua kolme võimalikku tõlgendust, mis sõltuvad kahest tegurist: kogude institutsionaalsest loomusest ja sellest, kas tegemist on esemete või teabega (Museoloogia põhimõisted, 2010: 41). Esimese tõlgenduse puhul domineerib muuseumi institutsionaalne olemus, kus esemed on alati süsteemide või kategooriate osad (Museoloogia põhimõisted, 2010: 42). Sellisel juhul on muuseumikogu esimene eeldus kirjalik inventeerimine, mis omakorda võimaldab töötada esemete kiireks leidmiseks välja klassifitseerimissüsteemi. HTG koolimuuseumi puhul ei saaks siis kogudest rääkida, sest praegu puuduvad muuseumis inventari- ja tulmeraamat ning esemete üleandmist kinnitavad dokumendid.

Teine kogu definitsioon sobib muuseumidele, kelle kogu koosneb vaid materiaalsetest esemetest (Museoloogia põhimõisted, 2010: 42) – HTG muuseumi kohta see niisiis ei käi. Seevastu kolmas kogu tõlgendus on kõige laiem ning selle taustaks on olukord, kus esemete füüsilise olemuse kõrval võib tähtsam olla hoopis kogumisprotsessi kirjeldamine: „kogud on esemete kogumid, mis

säilitavad oma eripära ja on kokku pandud teadlikult spetsiifilise loogika järgi“ (Museoloogia põhimõisted, 2010: 43). Kuna ka see definitsioon rõhutab kogudega kaasnevast dokumentatsioonist saadavat kasu, aga HTG muuseumi esemeid on dokumenteeritud osaliselt, võiks selle järgi HTG muuseumi vara nimetada kogu(de)ks mööndustega.

Olles teadlik kogude mõiste mitmetähenduslikkusest ja sellele museoloogias esitatud nõuetest ning hoolimata sellest, et muuseumi varad on täielikult korrastamata, nimetan edasises arutelus HTG muuseumis ja koolimajas olevaid esemeid ja pärandit selguse, traditsiooni ja suupärasuse huvides jätkuvalt koguks. Otsust põhjendab ka osaline alapeatüki 3.5 algul välja toodud määratluse alla mahtumine ning tõsiasi, et paremat terminit ei pruugi olla. Mõistet „kollektsioon“ kasutatakse pigem kogude alateemade kirjeldamiseks era- ja kunstikogude kontekstis või teatud temaatiliste kollektsioonide kirjeldamiseks (Kogumispõhimõtted, i.a). Eesti muuseumipraktikas kasutatakse kogu ja kollektsiooni siiski tihti ka sünonüümidena (Konsa, 2007: 277).

Edasise arutelu kontekstis vajaks selgitust veel teinegi terminikasutus. Kuna muuseumiseaduse järgi on museaal muuseumis arvele võetud kultuuriväärtusega asi, mille üle peetakse arvestust muuseumide rahvusvahelistest dokumenteerimispõhimõtetest lähtudes, ei saaks muuseumiseaduse järgi HTG koolimuuseumis leiduvaid esemeid museaalideks nimetada (Muuseumiseadus, 2019). Tõsi, Eesti muuseumihariduse sõnastiku põhjal nimetatakse museaaliks ka õppevahendit, mida muuseumitunnis näitlikustamiseks kasutatakse (Museaal, 2015). Selguse huvides väldin muuseumiseadusele tuginedes siiski HTG koolimuuseumi esemete nimetamist museaalideks ning kasutan sõltuvalt kontekstist teisi termineid (nt (muuseumi)ese, materjal, objekt).

3.5.1 Ülevaade ja jaotus

HTG koolimuuseumi kogudest saab 2020. aasta kevadel ülevaate ainult püsiekspositsiooni, väljaspool muuseumiruumi asuvate näituste ning kooli elektroonilises süsteemis kaustas „Muuseum“ sisalduva digitaalse informatsiooni abil, sest hoidlas asuv on korrastamata, süstematiseerimata ning täielikult kirjeldamata. Seetõttu pean kogudest rääkides silmas esimesena mainitud materjale.

Peamise osa muuseumi püsiekspositsioonist moodustavad 12 suurt inforikast seintele kinnitatud vaatmikku ehk postrit, viis valgustatud ja lukustatavat klaasvitrini, kus on ka mittelukustatavad sahtliosad, ning nõukogudeaegse sisustusega teemanurk.

Kontseptuaalselt on ekspositsiooni aluseks kaks lähenemist: kronoloogiline ülevaade kooli ajaloost ning esile tõstetud teemad, mida tahetakse eraldi ja täpsemalt kajastada. Vaatmikel esitatu on temaatiline, vitriinides eksponeeritu kronoloogilises järgnevuses. Vaatmikud kannavad pealkirju „Allan Liim“, „Laine Raudsepp“, „Reet Praats“, „Kooli struktuur“, „Koolijuhid“, „Vabadussõda“, „Huvitegevus 1883–1954“, „Teine maailmasõda“, „Huvitegevus II. 1954–2008“, „Koolihooned“, „Tulekahju“ ja „Traditsioonid“. Vitriinid kajastavad perioode 1883–1919, 1919–1940, 1940–1954, 1954–1990, 1990–2007.

Koolimuuseumide puhul ei ole esemete põhi-, abi- ja kasutuskoguks jaotamine (häda)vajalik. Tihti on siiski kokku lepitud, mis on kogude väärtuslikem osa, mille üle tuleks rakendada rangemat järelevalvet nii säilitustingimuste kui ka eksponeerimise osas. Vabamas kasutuses kogu saab koolis väiksemate piirangutega eksponeerida ja näiteks õppetöös aktiivsemalt kasutada. HTG muuseumis on sellist põhikoguks ja kasutuskoguks jagamist praktikas rakendatud eksponaatide paigutamisel kas suletud ustega klaasvitriinidesse või vaba juurdepääsuga vitriinkappidesse ning seinaj- ja põrandapinnale, aga see liigitamine ei ole põhinenud kogude dokumenteerimisel. Kirjalikult ei ole liigitamist toimunud ning kogude jaotusstruktuuri loodud.

3.5.2 Kirjeldamine

Aasta enne muuseumi avamist, 2007. aastal oli plaan eksponeerida olemasolevatest esemetest püsivalt vähemalt 75 protsenti (Inselberg, 2007: 2). Kavatsuse realiseerumist on keeruline hinnata, sest kuni lõputöö kirjutamise ajani (2020. aasta kevad) on suur osa kogust kirjeldamata ning kogude koosseisust puudub täpne ülevaade. Museaali kirjeldamiseks nimetatakse museaali kohta andmete kogumist, nende analüüsimist, korrastamist ja infosüsteemi sisestamist (Ivask jt, 2019: 6). Museoloogias eristatakse museaalide kirjeldamisel kahte etappi: I etapp (vana nimetus: teaduslik inventeerimine) toimub alates vastuvõtuakti allkirjastamisest kuni kahe aasta jooksul ning II etapp (vana nimetus: teaduslik kirjeldamine) on muuseumis tähtjatu töö (Kipper ja Reismaa, 2013: 14). HTG muuseumi puhul ei ole otstarbekas neid kaht etappi eristada, sest peamiselt tuleb seal hakata kirjeldama juba olemasolevat materjali, mille üleandmist pole kuidagi dokumenteeritud.

HTG koolimuuseumis on esemete kohta andmeid kogutud osaliselt ning analüüsitud ja korrastatud on neid samuti üsna juhuslikult. Loodud on mõned dokumendifailid, kuid infosüsteemi ei ole. Olemasolevad kirjeldused pärinevad muuseumi avamise eelsest ajast ning need on koostatud ainult teatud esemete ja esemetüüpide kohta. Inventari- ja tulmeraamatut ei ole muuseumis olnud ega ole

ka 2020. a kevadel ning arvele võtmata ja kirjeldamata on nii käsikirjaliselt kui ka digitaalselt kogu materjal, mis on pärast muuseumi avamist muuseumile annetatud või sinna jõudnud.

Annan järgnevalt ülevaate sellest, kui palju on 2020 mai seisuga kogusid kirjeldatud. Kõik kirjeldused on digitaalsed ning töötajatele kättesaadavad kooli elektroonilises süsteemis kaustas „Muuseum“.

- Aasta enne muuseumi avamist (seisuga 29.08.2007) koostasid õpilased Aare Ristikivi juhendamisel kooli vanade ja väärtuslike raamatute arvele võtmiseks elektroonilise nimistu, milles kirjeldasid raamatuid Exceli tabelis 11 kategooria alusel (pealkiri, asukoht, autor, aasta, žanr, seisukord, päritolu, eritunnused, väljaandmiskoht/väljaandja, lehekülgede arv, keel). Enamasti on tegemist ilukirjandusega, aga tabelis on ka näiteks entsüklopeediaid, populaarteaduslikke teoseid ja albumeid. Failis on kirjed 116 teaviku kohta, mille ilmumisaastad on vahemikus 1882–1962. Vanim raamat muuseumiraamatukogus on seega aasta vanem kui HTG ise. Sarnase dokumendi löid õpilased ka muuseumi vitriinkappides asuvate vanade õpikute kohta: kirjeldati 45 õpikut kaheksa kategooria (pealkiri, autor, aasta, lehekülgede arv, eritunnused, päritolumaa, seisukord, kirjastus) abil. Ka need Wordi faili kirjed on koostatud 29.08.2007 seisuga. Õpikute ilmumisaastad jäävad vahemikku 1947–1996. Need kaks dokumenti on praegu ainus ülevaade muuseumiraamatukogu sisust. Täpsuse huvides tuleks kirjed üle kontrollida, et ühtlustada kirjeldusi (nt teaviku seisukorra ja eritunnuste osas) ning kaaluda, kas teavikute jaotamine õpikuteks ja ülejäänud teavikuteks on olnud alati kavakindel ja süsteemne.
- Veel varem, 30.11.2006 valmis kolme õpilase (Elo Eilonen, Martin Raiste, Reeli Rutens) humanitaarpraktika raames tehtud töö tulemusena Exceli dokument HTG õpilaste saadud spordiauhindadest. Tabelisse on kantud 81 eset, peamiselt karikad ja taldrikud, ning kirjeldatud on neid kaheksast kategooriast lähtuvalt (nimetus, asukoht, aasta, ala, tekst, tunnused, mõõtmed, pilt).
- Olemas on kõik viis klaasvitriini saateteksti koos eksponeeritavate esemete etikettide eestikeelsete tekstidega. Teistest samade vitriinkappide sahtlites asuvatest materjalidest kirjeldusi ei ole. Puudu on etikettide ingliskeelse selgituse elektrooniline variant.
- Suurte vaatmike teksti- ja pildifailid on ainult kahe vaatmiku kohta kaheteistkümnest: „Huvitegevus 1883–1954“ ja „Huvitegevus II. 1954–2008“.
- Juhtkonna ja õpetajate nimekiri õppeaastast 1990-1991, kui kool sai tagasi oma ajaloolise nime (dokument loodud 05.12.2008). Rohkem selliseid elektroonilisel kujul nimekirju

kaustas ei ole, kuid eri aegade legendaarsete õpetajate nimistud on olemas koolimuuseumi kapis olevatel paberlehtedel (autor, koostamise aeg ja dokumendifaili asukoht teadmata).

- Kümne õpetajaga 2010. a kevadel tehtud videointervjuu seitse litereeringut (dokument loodud 13.01.2012).

Muuseumiobjektid on tähenduslikud nendega kaasneva informatsiooni ja lugude pärast. Seetõttu tuleks objektide kirjeldamisega HTG muuseumis intensiivsemalt jätkata. Ilma kogusid kirjeldamata ei ole võimalik ka kogusid teadlikult arendada. HTG-le sobilikke kogude arendusvõimalusi, sealhulgas kogumispõhimõtete temaatikat, vaatlen lähemalt peatükis 5.1.

4 KOOLIMUUSEUMIDE PRAKTIKAD

Kõrvutamaks HTG koolimuuseumis toimuvat teiste Eesti pika ja väärika ajalooga koolide muuseumidega, tutvusin Tallinna 21. Kooli ja Gustav Adolphi Gümnaasiumi koolimuuseumidega ning intervjuueerisin nende kuraatoreid. Nimetatud koolid on hea võrdlusalus HTG-le eelkõige seetõttu, et on kõik suured elujõulised linnakoolid, mis on tegutsenud kaua aega, mille ajalugu on palju uuritud ning kus on tugev vilistlaskogu. Suurim erinevus seisneb selles, et GAG-s ja 21. koolis käivad algkooliõpilased kuni gümnaasiumini, sama ajal kui HTG-s on ainult gümnaasiumiosa. Kõik nimetatud koolid kuuluvad kohalikule omavalitsusele.

Peatükkides 4.1 ja 4.2 annan esmalt ülevaate konkreetse koolimuuseumi rajamise protsessist, sellele järgnenud olulisematest tegevustest ning muuseumi tööd suunanud dokumentidest. Seejärel toon intervjuude põhjal välja uurimisprobleemi seisukohast olulisimad aspektid (muuseumiarendusse kaasatud isikud, muuseumi olemus, nimevalik, kogude kujunemine, kirjeldamine, kogumispõhimõtted, sihtrühm, töö õpilastega, probleemid, tulevik).

Peatüki viimases alajaotuses analüüsin ja sünteesin Eesti koolide muuseumi rajamise ja pidamise kogemust. Vahesel määral olen järelduste tegemisse lisaks eelnimetatud koolidele kaasanud teistegi Eesti koolide praktikaid, millega kirjandust läbi töötades kokku puutusin – kõige rohkem Läänemaa Ühisgümnaasiumi (edaspidi ka LÜG) koolimuuseumis tehtavat. Kuna lõputöö eesmärgist tulenevalt oli käsitlese all ainult osa koolimuuseumidest, ei laiene järeldused kõigile Eesti koolimuuseumidele.

4.1 Tallinna 21. Kooli arhiivmuuseum

Tallinna 21. Kool loeb oma asutamisajaks 2. oktoobrit 1903. Nüüdisajal on tegu ühe kõige suurema Eesti kooliga: kõigis kooliastmetes kokku õppis 2019/2020. õppeaastal 1404 õpilast (Ülevaade koolist, i.a). Kõige mahukam ja esinduslikum kooli ajalugu käsitlev kogumik on 2003. a ilmunud „Sada aastat koolikella. Tallinna 21. Kool 1903-2003“, mille koostas Juta Hirv.

Muuseumit rajatud ja arhiivi korrastatud on 21. koolis mitu korda. Kooli ajaloo uurimine intensiivistus siis, kui kooli tuli ajalooõpetajana tööle tulevane pedagoogika ajaloo professor Lembit Andresen, kes pani käima ajalooringi (Arhiivmuuseum, i.a). Aastatel 1998-2001 tegeles kooli mitteametliku arhiiviga õpilane Oliver Orro, kes muu hulgas püüdis enne kooli kolimist

märgistada ära need vanad ja väärtuslikud õppevahendid, mida ära ei tohiks visata (Arhiivmuuseum, i.a). Põhjaliku süstematiseerimise ja arvele võtmiseni siiski ei jõutud.

Pärast koolihoone renoveerimist 2003. aastal teatas 21. kooli vilistlaskogu, et nad on valmis kooli muuseumi rajamise enda peale võtma (21. kooli..., 2003). Uue avatud klassiruum-muuseumi linnid lõigati läbi 2004. aastal, kuid mõne aasta pärast selgus, et koolitingimustes ei pea selline avatud ruum algklasside majaosa sopis kaua vastu (Arhiivmuuseum, i.a). Pärast muuseumi likvideerimist anti osa materjalidest vilistlastele tagasi, osa visati ära ning osa pandi laoruumi hoiule, kuigi praegusesse ekspositsiooni ei ole sealt jõudnud midagi (Heinsalu, 2020).

Praegust muuseumi hakati looma 2014. aasta kevadel (Arhiivmuuseum, i.a). 21. kooli muuseum on Eesti koolimuuseumide seas eriline selle poolest, et alates 2016. aastast on seal arendatud veebipõhist andmebaasi, mis võiks tulevikus kõik arhiivmuuseumi materjalid koondada ja avalikkusele kättesaadavaks teha (Arhiivmuuseum, i.a). Seisuga 5. mai 2020 on andmebaasis 537 arhivaali ning see on kooli kodulehe kaudu üldsusele avatud (Otsing, i.a). Andmebaasi olemasolu ei soovi selle loojad enne ülesehituse viimistlemist ja enamate arhivaalide lisamist suurelt reklaamida; kooliperele ja vilistlastele on digitaalarhiivi asukoht mõistagi teada (Heinsalu, 2020). Lõputöö autorile teadaolevalt on 21. kool Eesti üldhariduskoolidest ainus, kes oma muuseumi arhiivmuuseumiks nimetab. Seetõttu lisandub järgnevasse ülevaatesse ja arutellu ka arhiivindustermineid sellises kontekstis, nagu neid 21. koolis kasutatakse.

Kooli tegevust suunavates dokumentides, k.a kooli arengukavas aastateks 2017-2021, muuseumi tegutsemist ja arengusuundi käsitletud ei ole ning arengukavas on ainuke muuseumiga kaudselt seotud sõnastus see, et kooli üheks oluliseks väärtuseks on traditsioonid (Tallinna 21. Kool..., 2017). Muuseumi ja arhiiviga seotud tegevuste puudumist koolielu suunavatest dokumentidest põhjendab asjaolu, et käesoleval hetkel keegi muuseumi ja arhiiviga igapäevaselt ei tegele. Heinsalu arvas intervjuus, et kui selline inimene tööle võetakse, peaks muuseumiarendus järgmises arengukavas kindlasti kajastuma (2020).

Alljärgnev ülevaade toetub Joosep Heinsaluga tehtud intervjuule. Heinsalu on 21. kooli mitmenda põlve vilistlane (sünd. 1996), kes hakkas isiklikust huvist ja missioonitundest kannustatuna kooli ajaloo jäädvustamise ja uurimisega tegelema juba 11. klassi õpilasena. Pärast seda töötas Heinsalu kaks aastat koolis lepingulise töötajana ning tegeles arhiivmuuseumiga. Praegu on tööleping ülikooliõpingute tõttu peatatud, kuid Heinsalul on kindel plaan tulevikus oma kooli õpetajana tööle minna ja arhiivmuuseumit kasvõi põhitöö kõrvalt edasi arendada. 2020. aasta kevadel 21. koolis

kellelgi arhiivmuuseumiga seotud töökohustusi ei ole ning andmebaasi arendamine on ooterežiimil.

Arhiivmuuseumi nimevalikut põhjendab Heinsalu sellega, et ekspositsiooni maht ei anna tema arvates muuseumi mõõtu välja ning püsiväljapanek ei ole kooli jaoks peamine ja ainuke kogude eksponeerimise viis – sama tähtis on olemasoleva materjali kaardistamine, korrastamine ja andmebaasi abil kättesaadavaks tegemine. Arhiivmuuseum 21. kooli näitel on niisiis kombinatsioon ekspositsioonist ja arhiivist, millest omakorda viimase all mõeldakse nii arhiiviruumi kui ka andmebaasi.

Ekspositsioon asub koolimaja fuajees, kus ühel pool on spordiauhindadega vitriinkapid ning teisel pool kooli ajaloo väljapanek stendimaterjali ja kooli ajalugu illustreeriva sümboolikaga. Esemeid koguti vanematelt õpetajatelt, aga osa eksponaatide, nt vana aja õppevahendid, on laenatud ka EPAM-ilt. Arhiivile on eraldatud üks väike praegu juba materjaliga ülekoormatud tuba endises koopiamasina ruumis. Kui muuseumil või arhiivil koolis pärast renoveerimist 12 aastat oma laoruumi ei olnud, lükati koolis olev ja kooli jõudev kultuuripärand juhuslikesse kohtadesse tolmu koguma. Näiteks leidis Heinsalu raamatukogu tagaruumist Henn Roode diplomitöö „Mahtra sõda“, mida nüüd raamatukogus väärikalt eksponeeritakse.

Kui J. Heinsalu oli andmebaasi idee autor ja kontseptsiooni väljatöötaja, siis andmebaasi programmeeris PHP skriptimiskeeles Markkus Olaf Millend, kes oli alustades kooli 11. klassi õpilane. Protsess võttis aega poolteist aastat. Millend ehitas andmebaasi algusest peale ise üles, prototüüpi ei olnud ning tema sõnul on tegemist rätsepaülikonnaga, mis on täpselt 21. kooli vajadusi silmas pidades programmeeritud ning mille põhja ei saa seetõttu oma andmetest tühjaks teha ja vormina teistele koolidele müüa, kuigi huvilisi on olnud. Heinsalu on andmebaasi edasi arendamise suhtes optimistlik, sest silmapiiril on uus õpilasest programmeerimisentusiast.

Arhiivmuuseumi peamiste sihtrühmadena nähakse õpilasi ja vilistlasi. Kogumispõhimõtted on sõnastatud üldsõnaliselt ning selle dokumendi lõi Heinsalu muuseumi rajamise algfaasis. Dokument on Heinsalu valduses ning keegi teine ei ole sellega tegelenud ega seda kasutanud. Põhimõtteid paika pannes lähtus Heinsalu eeskujudest (eelkõige EPAM), kooli reaalsest võimalusest ja kooli ajaloost. Konkreetsete põhimõtetenähtena saab välja tuua nt selle, et ühtegi arhivaali ei säilitata ruumipuuduse tõttu üle kolme eksemplari: üks on see, mida kunagi välja ei anta, ühte saab vajadusel laenutada ja üks on varuks või ekspositsiooni osa (põhi-, abi- ja kasutuskogu loogika – M. P). 21. kooli eripära suunab koguma temaatiliselt neid valdkondi, mille poolest kool tuntud on, nt muusika süvaõpe ja kuulsad vilistlased. Mitteametlik kogumispõhimõte

on see, et kui annetajatel esemeid kindlasti vaja ei ole, võetakse materjal pigem vastu ning pakutakse ülejäänud eksemplare teistele teemakohastele muuseumidele. Küll on uute vastu võetud arhivaalidega see reegel, et need püütakse kohe digiteerida ja andmebaasi sisse kanda, et info kaduma ei läheks. Ka arhiiviruumis paigutatakse nad võimalusel kohe õigele kohale. Kogud on jaotatud viieks põhifondiks: foto-, video-, audio-, kirjalik ja esemete fond. Kui materjal neist ühessegi ei sobi, läheb see fondi „Muu“.

Heinsalul on plaanis õpilasi muuseumi tegemistesse rohkem kaasa tõmmata ning pakkuda kooli tööle minnes välja arhiivi- või muuseumitööd tutvustav valikkursus, mille praktilise osana digiteeriksid õpilased arhivaale või panustaksid programmeerimisega. Juba väga õnnestunud kaasamise näiteks peab ta õpilase loodud andmebaasi.

Mure, millega Heinsalu koolimuuseumis sageli kokku puutub, on andmete puudus. Kõige sagedamini avaldub probleem fotode puhul, kui ei ole võimalik pildil olevat sündmust või jäädvustatud inimesi tuvastada. Ka selle probleemi puhul oleks abi andmebaasist: tulevikus on plaanis luua sinna võimalus, et külastaja saaks ise andmeid lisada või parandada. Heinsalul on põhimõte, et andmebaasi ei panda üles materjali, mille kohta ühtegi infokildu ei ole, sest selline andmeteta materjal koormab andmebaasi asjatult.

Kui koolimuuseumide tuleviku suhtes on Heinsalu järelkasvu puudumise tõttu pigem pessimistlik, siis 21. kooli arhiivmuuseumile näeb ta ette optimistlikku stsenaariumit, kuna tunneb endas jätkuvat entusiasmi ja huvi muuseumit arendada. Kindlust annab teadmine, et tänu andmebaasile on loodud toimiv süsteem ja arhivaalide kättesaadavus ning andmebaasi abil on kogud kasutatavad ka siis, kui tema enam muuseumiga seotud ei ole. Kindlasti peaks koolis olema keegi, kelle tööülesanne on muuseumi arendamine: kas seda teha osalise tööajaga ja muude kohustuste, nt raamatukoguhoidja töö kõrvalt, on läbirääkimise küsimus. Heinsalu toonitab, et kooli ajaloo väärtustamine sõltub suuresti kooli juhtkonnast – kui rõhutatakse ainult tulevikku vaatamist, võib ära kaduda oma kooli tunne ja tugev side vilistlastega ning ka õpetajad võivad kahelda, kas nende tööd pikas plaanis märgatakse.

4.2 Gustav Adolfi Gümnaasiumi ajaloomuuseum

Gustav Adolfi Gümnaasium asutati Rootsi kuninga Gustav II Adolfi poolt 1631. aastal. Koolis on esindatud kõik kooliastmed ning 2019/2020. õppeaastal käis erinevates Tallinna kesklinna õppehoonetes paiknevas koolis 1403 õpilast (Meie kool, i.a).

GAG praegune ajaloomuuseum avati 3. novembril 2006 gümnaasiumi 375. aastapäeva puhul tollase direktori Hendrik Aguri eestvõttel (Ajaloomuuseum, i.a). Muuseum asub kooli kõrval koolile kuluvas eraldi majas Tallinna vanalinnas aadressil Nunne 10 ning on lahti kõigile külastajatele neljal päeval nädalas. Muuseumi on alates selle loomisest juhatanud kooli endine õppealajuhataja Helda Venderström. Muuseumi loomise põhjenduseks on Venderström öelnud, et nii pika ajaloo ja teeneka vilistlasperega koolile on nii suure osa Eesti haridus- ja kultuuriloo ühte kohta koondamine mitte ainult kohustuslik, vaid lausa sunduslik (Liivanõmm, 2009: 14). Teavet koolimuuseumi kohta saab kooli koduleheküljelt, kus on muu hulgas esitatud üleskutse täiendada muuseumi kogusid nt kirjalike koolimälestuste, omaaegse õppevara ning riietusega (Ajaloomuuseum, i.a).

GAG-l on muuseum olnud ka varem. Kui kool kandis Tallinna 1. Keskkooli nime, rajati kooli 350. aastapäeva tähistamiseks 1981. aastal Väike-Kloostri tänava koolihoone kolme väiksesse ruumi muuseum, mis aga muuseumiga tegeleva inimese puudumise ja peahoone renoveerimise tõttu 1998. aastal laoruumiks muudeti (Nurger, 2013: 35). Neid eksponaate, mis kaduma ei läinud ja kahjustada ei saanud, kasutati praeguse koolimuuseumi rajamisel (Nurger, 2013: 35).

GAG on tuntud selle poolest, et on andnud välja palju esinduslikke koolielu ja kooli ajalugu käsitlevaid kogumikke. Raamatute „Professorid ja õpetajad läbi sajandite“ (2019) ning „Rektorid ja direktorid läbi aegade“ (2016) koostaja ja teksti autor on muuseumi juhataja Helda Venderström. Õpilaste kodu-uurimuslike tööde põhjal ilmus 2011. aastal kogumik „Gustav Adolfi Gümnaasiumist võrsunud akadeemikud“.

GAG tegevust suunavatest dokumentidest on koolimuuseumit põgusalt mainitud gümnaasiumi õppekava üldosas, kus öeldakse, et kultuuri- ja väärtuspädevuse kujundamist toetavad muu hulgas kooli ajalugu ja ajaloomuuseum (Gümnaasiumi õppekava..., i.a). GAG-s on kooli ajalugu integreeritud kooli õppekavva ning kooli ajaloomuuseumi külastamine ja muuseumitunnis osalemine kord aastas on kohustuslik. Praktikas rakendub see nii, et GAG õppekava näeb 5.-12. klassis ette teemat „GAG ajalugu“, mida käsitletakse ka kooli ajaloomuuseumis, kus toimuvad nt ajaloo-, keele- ja kirjandustunnid, aga ka reaainete tunnid (Nurger, 2013: 36). Põhikooli- ja gümnaasiumiastmes saab muuseumis käsitleda nt järgmisi teemasid: „Eesti kirjakeele arendajad“, „Tsaariaegne gümnaasium“, „Õpilasreeglid läbi aegade“, „Meie gümnaasiumist võrsunud akadeemikud“, „Meie õpilased ja õpetajad Vabadussõjas“, „Nõukogude kool“, „Meie spordiajalugu“ (Nurger, 2013: 36). Lisaks toimub GAG-s Tallinna ajaloo giidiõpe, mille raames käiakse 10. klassis koolimuuseumis, kus õpitakse tundma kooli ajalugu ja läbi viima

muuseumituuri (Bergmann ja Haug, 2019). Kursus lõpeb tavaliselt suulise arvestusega kooli ajaloomuuseumis.

Rohkem ja täpsemat infot koolimuuseumi rollist koolielus annab GAG arengukava aastateks 2018-2020 (Gustav..., 2017). Avaliku suhtlemise ja partnerluse juhtimise eesmärkide ja tegevuskava alajaotuses „GAG ajaloomuuseum on tunnustatud Eesti haridusajaloo tutvustaja“ on kirjas neli hästi konkreetset koolimuuseumiga seotud tegevust ja soovitud tulemust, tegevuse toimumise aeg, vastutajad, teostajad ja vajalik ressurss. Kõigi tegevuste eest vastutab ajaloomuuseumi juhataja ning kolme tegevust finantseeritakse kooli ning ühte projekti eelarvest. Aastal 2020 tuleb arengukava järgi lõpetada kaks tegevust: tutvustada huvigruppidele Kotzebue maja saamisluhu ja renoveeritud võimlamaja arhitektide töid (Gustav..., 2017). Esimene neist on tehtud ning teine peaks saama lõpetatud 6. juunil 2021 (Venderström, 2020).

Järgnev ülevaade tugineb Helda Venderströmiga tehtud intervjuule. Venderström (sünd. 1938) on endine GAG õppealajuhataja, aga GAG vilistlane ta ei ole. Ta on koolis ainuke inimene, kes muuseumiga tegeleb, ning muuseumi juhatamine on kooli poolt tasustatud töö. Juhataja on valmis ekspositsiooni kolmes keeles (eesti, inglise, vene) tutvustama. Ta ei pea võimalikuks, et sellist tööd saaks teha muude kohustuste kõrvalt. Oma kõige tähtsamaks ülesandeks peab Venderström kooliajaloo jäädvustamist trükisõnas. Praegu kirjutab ta raamatut GAG kuulsamatest vilistlastest. Venderströmi sõnul on see tema viimane töö kooli muuseumis ning ta peab seda ettevalmistuseks sellele inimesele, kes asub muuseumis toimetama pärast teda.

Ajaloomuuseumi nimetust kannab muuseum seetõttu, et on erinevalt tavalisest koolimuuseumist rohkem nn päris muuseumi moodi ning ka linnakodanikele ja turistidele avatud. Külustusaktiivsus sõltub aastaajast, peamised sisseastujad on vilistlased oma (välis)külalistega.

Muuseum koosneb ekspositsioonist ja külastajatele suletud hoidlast muuseumiruumi ülakorrusel. Kooli ajalugu tutvustavad suured pannod on loodud koostöös Tallinna Linnaarhiivi ja Eesti Ajaloomuuseumiga. See on muuseumi muutumatu väljapanek, stendid ja vitriinides asuvat saab vastavalt vajadusele ja soovidele vahetada. Ekspositsiooni toetavad inglise- ja venekeelsed selgitused. Spordiauhindu eksponeeritakse koolimajas, muuseumis on väiksem spordile pühendatud väljapanek tamburis. Võimalik on teha väikesi tellimusnäitusi ja üritusi.

Sihtrühmana nähakse eelkõige kooli praegusi ja endisi õpilasi ja õpetajaid, kuid teiste koolimuuseumidega võrreldes ollakse rohkem suunatud ka linnakodanikele ja turistidele.

Kogumispõhimõtteid sõnastatud ei ole. Muuseumikogud täienevad praegu peamiselt vilistlaste toodud materjalide, aga ka nt Tallinna mäluasutuste abil. Venderströmil endal on põhimõte, et kui inimene midagi muuseumile annetab, peaks selle austusest vastu võtma ja seda kohe ka vähemalt teatud aja eksponeerima. Vilistastega peetakse sidet vilistlaspäeva kaudu, kus muuseumi juhataja kogusid täiendama ja mälestusi kirjutama kutsub, sest ta peab neid kõige paremaks materjaliks, kust uurimusteks ainet ammutada.

Kogudesse võetav materjal registreeritakse käsitsi Eesti Ajaloomuuseumist saadud tulmeraamatus, mida on täidetud alates praeguse muuseumi avamisest. Tulmeraamatusse pannakse kindlasti kirja järjekorranumber, sissekande kuupäev, eseme nimetus ja lühike kirjeldus, säilivus, arv, kust, kellelt ja millal on ese saadud ja märkused, mõnikord harva ka mõõtude väli. Täitamata jääb inventarinumbri väli: muuseumiobjekte ei ole GAG-s jaotatud alakogudesse ja selle põhjal nummerdatud. Digitaalset infot ega andmekogusid muuseumiobjektide kohta ei ole.

Praegused õpilased muuseumi arendus-, kogumis- või süstematiseerimistöösse otseselt kaasatud ei ole, sest nad tahavad Venderströmi sõnul oma uurimusteks juba valmis materjale kasutada. Kõige rohkem koostööd tehakse siis, kui 12. klassis tuleb õpilastel teha kooli ajaloo õppefilm. Sellised filmid on valminud ka ajaloomuuseumi enda kohta (Lepasepp, Priivits ja Vilbiks, 2016; Bergmann ja Haug, 2019). Õppefilmid on leitavad kooli Youtube'i kanalilt ning 2020 mai seisuga on neid juba 74. GAG õpetajad praegu muuseumiga tihedalt seotud ei ole ja muuseumi kogudes leiduvast täpset ülevaadet ei oma.

Tulevikuperspektiivi asjus muuseumi juhataja optimistlik ei ole: ei ole teada, kes tema järglaseks saab ja kuidas muuseumis edasi toimetatakse. Hoidlas kimbutab ruumipuudus ning olemasolevas süsteemis orienteerub ainult muuseumi juhataja. Muuseumitööd, aga ka raamatukogutööd peab Venderström nüüdisajal keeruliseks, sest koolides võidakse pidada teisi tegevusi olulisemaks ning koole kummitavat ruumipuudust püütakse sageli leevendada just raamatukogu ja/või muuseumi arvelt.

4.3 Järeldused ja arutelu

Koolimuuseumi loomine on Eestis nüüdisajal väga sageli ajendatud lähenevast kooli aastapäevast. Tihti on määrava tähtsusega ka entusiastliku algataja olemasolu. Veel rohkem kui muuseumi rajamine, sõltub aga pühendunud eesvedajast koolimuuseumi püsimine ja edasine areng, sest kui ühekordse pingutusega saab kollektiivselt kenasti hakkama, siis edasine argipäev vajab konkreetse

inimese järjepidevat tasustatud tööd. Palgalise kuraatori pidamine võib koolile aga üle jõu käia või ei peeta teda vajalikuks, sest muuseumi arendamine ei ole kooli põhiülesanne.

Päris sageli on praegune muuseum juba mitmes katse oma kooli muuseumit rajada (GAG, 21. kool, aga ka Tartu Veeriku Kool), tavaliselt on eelmised muuseumid lõpetanud tegevuse kas kooli remondi, kolimise, ruumipuuduse, muuseumi laoruumiks muut(u)mise või eestvedaja äramineku tõttu. Mõnikord tõukab muuseumit looma aga just vaba ruumi olemasolu, mis tuleks väärrika sisuga täita (GAG, HTG). Paradoksaasel kombel on väga suur oht kultuurpärandi säilimisele koolihoone renoveerimine ning sellele eelnev ja järgnev kolimine: on kiire, ruumipuudus ja erinevad arusaamad sellest, mida väärtuslikuks pidada ning hiljem uuenenud koolimajja tagasi tuua. Renoveerimise ja sellest tulenevate probleemide, aga ka võimalustega on puutunud kokku kõik lähema vaatluse all olnud koolid. On kasulik, kui koolil on ajalooliste esemete kogumisele pühendunud vilistlasi (nt Indrek Ilomets, Ilmar Laan ja Mart Orav HTG-s), kes peavad mõnikord kultuuripärandit ka äraviskamise eest kaitsma, nagu Oliver Orro, kes päästis suure osa 21. kooli fotoarhiivist selle oma koju hoiule viimise abil.

Muuseumi nimetamise küsimuses ollakse koolis iseseisvad ja vabad ning nii võib mõiste „koolimuuseum“ taga peituda üsna unikaalseid variante, nt kooli ajaloomuuseum (GAG) või arhiivmuuseum (21. kool). Ajakirjanduses nimetatakse LÜG-i muuseumi „väikeseks koolimuuseumiks“ (Lõuna, 2019a), aga Eesti koolimuuseumide kontekstis on ta oma 1400 museaali, omaette muuseumiruumi ja süstematiseeritud kogudega pigem tähelepanuväärsemate hulka kuuluv.

Koolimuuseumi väga olulise sihtrühmana nähakse ettearvatult selle kooli õpilasi. Mõnes koolis on õpilaste kaasamisega paremini, teisel halvemini hakkama saadud, aga gümnaasiumiõpilaste suurem rakendus koolimuuseumi töösse ja arengusse on nt J. Heinsalu sõnul 21. koolis tema kindel eesmärk olnud ning ta näeb, et seda võiksid rohkem teha ka teised koolid. Õpilased saaksid arendada ja süvendada oma huvi muuseumivaldkonna vastu ning kool saaks vastu nende töötunde. Ka LÜG-is nähakse koolimuuseumi hea võimalusena õppetöö mitmekesistamiseks: õpilasi on kaasatud muuseumikogude korrastamisse ning võimaldatud neil tutvuda museaalide säilitamise ja kasutamise esmaste põhimõtetega, nt digiteeriti 2019. a kevadel muuseumi esemekogu täielikult ühe õpilase praktilise töö käigus (Lõuna, 2019a). HTG humanitaarsuuna ühel kursusel juba tutvutaksegi Tartu mäluasutuste tööga ning tehakse mitmed tööprotsessid läbi, aga nii mõndagi sellest saaks läbi viia ka koolimuuseumis. Muuseumi rakendamine õppetöösse eeldab aga koolis töötava muuseumihuvilise juhendaja olemasolu.

On kõlanud väiteid, et põlvkondade side ei ole tänapäeva õpilastele enam nii oluline kui varem (Luka, 2016), et nad tahavad saada oma koolitööde tegemiseks kooli muuseumist juba valmis materjale ning ei ole ise varmad vabatahtlikena panustama (Venderström, 2020). Heinsalu arvates tuleks aga muuseumitööd esitleda õpilasi rohkem kõnetaval viisil ning olla paindlik (2020). Näiteks kutse tulla koduloo uurimise ringi ei kõla enam ehk nii atraktiivselt kui mõned aastakümned tagasi, kuid õpilastele tasuks näidata, et kooli ajalooga seotud uurimusi saab teha väga eri valdkondades just neid huvitavatel teemadel ja väga nüüdisaegsete meetoditega (Heinsalu, 2020). Motiveeritud õpilaste leidmine väga kerge ülesanne siiski ei ole ning tuleb arvestada sellega, et võimalike huviliste ring on ilmselt aastate lõikes ebaühtlane.

Koolimuuseumi arendustegevust kajastatakse koolielu suunavates dokumentides ebaühtlaselt. Koolimuuseumi põhimääruse olemasolu ei täheldanud ühelgi koolimuuseumil, sest koolimuuseumit käsitletakse kooli osana. Üldisi ja kõigile koolimuuseumidele kohalduvaid õigusakte kas haridus- ja teadusministeeriumilt või kohalikult omavalitsuselt koolidele vaja ei ole, sest koolid on oma vajaduste ja võimaluste poolest väga erinevad. Pealegi ei ole ühelgi koolil muuseumi pidamise kohustust. Arengukavade analüüsi põhjal saab aga järeldada, et muuseumi arendamisega seotud täpsete toimingute kirjapanek kooli arengukavasse osutub koolimuuseumile kasulikuks, sest loob eelduse, et need tegevused sellel perioodi ka ette võetakse ning tulemust hinnatakse. Kui tahetakse, et muuseum oleks rohkem seotud õppetööga, tasub kaaluda ettenähtud tegevuste sõnastamist kooli õppekavas, nagu seda on tehtud GAG-s.

Kogumispõhimõtted on formuleerunud pigem muuseumitöö eestvedajate peas, mitte ametlikus dokumendis. Isegi kui kogumispõhimõtted on mingil kujul olemas (21. kool), ollakse tegelikult paindlikud ning võetakse esialgu vastu kõik, mis muuseumisse tuuakse, sest vastuvõtjal ei ole enamasti täpset ülevaadet kogude sisust ning ajasurve ei võimalda seda ka kohe välja selgitada. Kirjeldamisetappidest on koolimuuseumidele enamasti jõukohane materjali vastuvõtmise dokumenteerimine (21. kool, GAG, LÜG), eeskujulikemates muuseumides toimub ka kogudesse klassifitseerimine, esemete põhjalikum kirjeldamine ja digitaalse andmebaasi täiendamine (21. kool, LÜG).

Kogude digitaalse kirjeldamise ja materjali digiteerimise vajalikkust nähakse paljudes koolimuuseumides, näiteks on Kääpa põhikooli digiarhiivi loomisega alustanud kooli vilistlane ja endine õpetaja Kalle Jõgeva (Värs, 2017: 10) ning LÜG-is on digiteeritud terve esemekogu (Lõuna, 2019a). Hendrik Agur on öelnud, et ka GAG muuseum peaks kindlasti astuma järgmise sammu ja alustama andmete digiteerimisega (Bergmann ja Haug, 2019). Kõige kaugemale on

materjalide digiteerimisega Eesti koolidest jõutud 21. koolis, kus on lausa oma veebipõhine andmebaas. Olulisimaks andmebaasi vajalikkuse põhjenduseks peetakse seda, et andmebaas seob kooli ja igapäevaselt mitte kokku puutuva endise koolipere ning võimaldab kooli ajaloo teemadel mõlemapoolset suhtlust ja infovahetust (Arhiivmuuseum, i.a). Mitmed vilistlased on näiteks nentunud, et nende lõpupilt on kolimiste käigus kaduma läinud ning nad hindavad võimalust see andmebaasi abil üles leida, enda jaoks salvestada ja/või välja printida (Heinsalu, 2020). Andmebaas võimaldaks ka tagada järjepidevust, kooliajalooalast materjali paremini taaskasutada ja selle põhjal uut materjali luua. Kui kunagi on ühe õpilase uurimuse jaoks vajalik info välja otsitud, ei pea aastate pärast jälle uuesti alustama, vaid saab sealt edasi minna. Nii seotaks muuseumisüsteemi teadlikkus ühest isikust lahti. „Ideena on siiski see, et need sissekanded, mis ma teen andmebaasi, need intervjuud, mis ma lindistan, et nad oleksid ka tulevikus kättesaadavad, kui mina liigun edasi kuskile mujale,“ rõhutas J. Heinsalu 21. kooli näitel. Paraku ei ole koolidel ei inimjõudu ega rahalist ressursi, et selline mitmeaastast tööd nõudev lahendus (kohe) välja töötada. Alustada võiks siis järkjärgulisest materjalide digiteerimisest ning vähemalt elektroonilise inventariraamatu sisseviimisest.

Üldiselt ollakse koolimuuseumide tuleviku suhtes ettevaatlikud ja pigem pessimistlikud, isegi GAG-s, mis on Eesti üks paremini korraldatud koolimuuseume. Üks üle-eestiline murekoht on kindlasti see, et pole inimesi, kes muuseumi veaksid, ja nendel inimestel, kes veavad, ei pruugi olla muuseumi arendamiseks piisavalt ressursse (Heinsalu, 2020). Kõige suur probleem koolimuuseumide tegevuses on järjepidevuse puudumine. Väidet kinnitavad mitmed koolimuuseumide rajamise, tegevuse lõpetamise ja heal juhul taasavamise lood, millega uurimistöös kokku puutusin. Kõige täpsemalt sõnastatakse olukord 21. kooli kodulehel: „Tulevad kokku inimesed, kes teevad ära suure töö kooliajaloo uurimise, jäädvustamise ning esitlemisega, kuid peale seda tuleb sisse aastatepikkune vahe, mille jooksul jõuab suur osa materjalist kaduma minna või ununeda“ (Arhiivmuuseum, i.a). Koolimuuseumiga tegelevad Eestis väga tihti kas vanemad õpetajad või endised õpetajad – 21. kool noore J. Heinsaluga on suur erand. Nad tegelevad pühendunult ja kirglikult koduloo uurimisega ja juhendavad uurimistöid, kuid pärast nende loobumist ei ole sageli kedagi, kes tööga jätkaks, ning aastate jooksul kogutud ja süstematiseeritud info läheb kaotsi. Kui kunagi leitakse mantlipärija, peab ta paljuski uuesti alustama ja oma süsteemi üles ehitama hakkama. Mõelda tuleks niisiis nii töö jätkajale kui ka sellele, et muuseumiga seotud oskusteave ei oleks ainult ühes inimeses kinni. Viimase aspektile pakub lahendust juba mainitud andmete ja materjalide digiteerimine.

Koolimuuseumide vajalikkuse kohta saab anda mitu vastust. Kalle Lõuna, LÜGi ajalooõpetaja ja koolimuuseumi eestvedaja, on sõnastanud neli põhjendust, miks tema arvates muuseum koolile vajalik on: see võimaldab õppetöö mitmekesistamist, kohaliku hariduse ajaloo talletamist, kooliajaloo uurimist ning põlvkondadevahelise sideme hoidmist; kusjuures tähtsaim on neist viimane (Lõuna, 2019a). Arvan, et ühelt poolt vajavad tõesti oma ajaloo talletamist ja eksponeerimist pika ja väärika ajalooga koolid, kelle ajalugu on tihedalt seotud Eesti haridusajalooga laiemalt ning kes on oma vilistlaste kaudu Eesti elu palju mõjutanud. Teiselt poolt on koolimuuseumi rajamine väga hea võimalus uutele koolidele hakata kohe algusest peale süsteemselt oma ajalugu jäädvustama ja selle kaudu enesetaju kujundama. Kuidagi ei saa aga öelda, et oma koolimuuseumile ei võiks olla õigustatud ootust nende kahe variandi vahepeale jäävatel koolidel. Eesti koolimuuseumid on väga mitmekesised nagu Eesti koolidki ning loodud just selle kooli ja kogukonna vajadusi, võimalusi ning sihtrühmi silmas pidades. Kõlanud on isegi uitmõtte koolimuuseumist kui hubasest ajaveetmispaigast, kus ei tutvuta ilmtingimata ainult eksponaatidega, vaid juuakse kohvi ja nauditakse vaba seltskondlikku õhkkonda (Bergmann ja Haug, 2019). Arvestades koolimuuseumi kummitavat inimeste, aja-, raha- ja ruuminappust, on seda ideed aga väga keeruline ellu viia.

5 HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUMI KOOLIMUUSEUMI ARENDUSETTEPANEKUD

Pakun järgnevalt välja tegutsemissuunad, mis sobiksid konkreetselt Hugo Treffneri Gümnaasiumi koolimuuseumile. HTG-le suunatud ettepanekud on settinud ja vormunud muuseumi praeguse olukorraga tutvudes, kooli võimalusi ja vajadusi arvestades ning Eesti koolimuuseumide kogemust läbi töötades. Praegusel kujul on tegemist ettepanekutega, mille elluviimisele peaks koolis kindlasti eelnema mitmekülgne arutelu võimalikult paljude osaliste ja sihtrühmade esindajatega ning kokkulepete sõlmimine.

5.1 Ettepanekud HTG koolimuuseumi kogude arenduseks

Kogude arendus märgib tegevusvaldkonda, mis hõlmab kogude planeerimist, rajamist, täiendamist ja hooldamist (Konsa, 2007: 227). See on niisiis omavahel seotud tegevuste terviklik kogum. HTG muuseumi kontekstis tähendab kogude arendus kõigepealt senise materjali kaardistust, süstematiseerimist, arvele võtmist ja vähemalt osalist kirjeldamist. Pärast kogudest ülevaate saamist saab koolis kokku leppida kogumispõhimõtete sõnastamise ja kogude täiendamisvajaduse asjus. Kuna kogude sisul on oma osa selles, mida hiljem kooli ajaloost koolis mäletatakse ning kelle poolt ja kuidas, tasub kogude arendamisse tähelepanelikult ja mõtestatult suhtuda.

Esmalt tuleb aga lahendada küsimus, kuidas kogusid dokumenteerimiseks ja kirjeldamiseks klassifitseerida. Näiteks ERM-is on see jaotus tehtud kõigepealt materjali põhiselt, nt eseme-, arhiivi-, foto- ja audiovisuaalne kogu, ning edasi sisu või järjekorranumbri põhjal (Eesti Rahva..., i.a: 6). Kogud võib struktureerida ka näiteks ajastute (kooli erinevad nimed, riigikord), teema (traditsioonid) või sisu (klassitunnistused) järgi. HTG koolimuuseumi kogusid saab praeguses seisus analüüsida ainult ekspositsiooni paigutuse alusel ning selle põhjal eristub kaks lähenemist: kronoloogiline viies vitriinis eksponeeritu puhul ning temaatiline kaheteistkümmel vaatmikul esitatuna. Väljaspool muuseumiruumi eksponeeritavat saab enamasti kirjeldada materjali põhiselt: esemed (karikad, lõpumärgid) ja fotod. Kõige selgem ja kiiremini teostatav esemete klassifitseerimisvõimalus oleks HTG-s materjalipõhine süstematiseerimine, sest ei nõua esialgu puudu oleva informatsiooni hankimist ning võimaldab vähemalt esimese taseme liigitamisega kohe alustada. Vaja oleks ka otsustada, et kui muuseumisse tuleb ühe isiku kooliaja materjal, siis kas on mõistlik hoida see isikuarhiivina koos ning kirjeldada selle sisu eraldi või tuleks materjal

sisu alusel (nt diplomid, vihikud, elulugu, fotod jne) laiali pillutada ning siduda esemed üksteisega viidete abil. Seni selliseid põhjalikke isikuarhiive koolis ei ole ning omaette küsimus on ka koolimuuseumi suutlikkus ja soov neid hallata. Praegune olukord suunab viimasele küsimusele pigem eitavalt vastama.

Eelnevale tuginedes pakun välja alljärgneva alakogudeks jaotamise viisi. Alakogude alajaotused tasub otsustada siis, kui materjal on kaardistatud.

- Käsikirjakogu, mis sisaldab õpetajate ja vilistlaste mälestusi, uurimusi, haridus- ja kultuuriloolisi allikaid (klassi- ja lennuraamatud, koolikroonikad, koolitunnistused, vihikud, konspektid jms).
- Trükistekogu, kus on nt koolile kuulunud vanem ilukirjandus ning õppekirjandus, kooli väljaanded (õpilasalmanahhid, koolilehed).
- Fotokogu, mis sisaldab fotosid kooli õpetajatest, õpilastest, sündmustest, ruumidest, hoonetest.
- Audiovisuaalne kogu, kus on audio-, filmi- ja videomaterjal, nt õpetajatega tehtud intervjuud, õpilaste lühifilmid ja videod koolielust.
- Esemekogu, mis sisaldab õppevahendeid, koolitarbeid, kooli sümboolikat, koolimööblit, spordiauhindu ja muud esemelist materjali.

Kuna paber kandjatel pole muuseumiesemete dokumenteerimist HTG muuseumis toimunud, tasuks seda edaspidi tehagi ainult elektrooniliselt, sest digitaalsus võimaldab andmeid kiiremini töödelda ja süstematiseerida. Mõni aeg tagasi nimetati museaalide, abikogusse arvatud ja hoiule võetud esemete andmeid sisaldavat andmekogu Eesti muuseumides inventariraamatuks või peakataloogiks, tänapäeval täidab seda funktsiooni enamasti muuseumi infosüsteem, kus toimub kirjeldamine vastavalt MuIS-i pakutud võimalustele (Inventariraamat, 2020). HTG koolimuuseumil oma infosüsteemi praegu ei ole ning MuIS-i ei kasutata. Esialgu võiks esemete andmed dokumenteerida lihtsas kokkulepitud digitaalses dokumendis (nimetan seda järgnevalt elektrooniliseks inventariraamatuks) ning eraldi tulmeraamatut üldse mitte kasutusele võtta, sest uute esemete esmaseks identifitseerimiseks vajalikud andmed saab lisada sellesse samasse elektroonilisse inventariraamatusse. Otsust põhjendab ka see, et peamiselt tuleb HTG koolimuuseumis dokumenteerida juba muuseumis olevat, mitte sissetulevat materjali. Hiljem saaks elektroonilise inventariraamatu andmete põhjal luua koolis oma infosüsteemi, kui see peaks võimalikuks osutuma. Suures esemete dokumenteerimise tuhinas ei tasu aga ära unustada, et kui ressursid on piiratud, siis kas HTG koolimuuseumi peamine tegevuse eesmärk on lõpuni

korrektset kirjeldatud kogudega muuseum või koht, mis pakuks õpilastele lihtsalt vaba eneseväljenduse ruumi. Kusjuures nende kahe võimaluse vahel on olemas palju vahepealseid variante.

Inventariraamatu aluseks võtta MuIS-i kõige olulisemad kirjeldusväljad (Eesti Muuseumide Veebivärv, i.a), kuna MuIS on Eesti muuseumidele materjalide kogumise ja kirjeldamise alus ning pole näha, et sellest loobutaks. Kui HTG muuseum sooviks kunagi MuIS-iga liituda, oleksid kirjeldusväljad kergesti üle viidavad. Ideaaljuhul hõlmaks kirjeldamine järgnevat: objekti andmed (nimetus, olemus, dateering, autor, seisund, vastuvõtu aeg, antud number, mis koosneb kogu tähisest, seerianumbrist ja järjekorranumbrist), tulmelegend (objekti taustateave, muu hulgas eseme muuseumisse jõudmise teekond, temaga seotud lugu, seos teiste objektidega), üleandja andmed (nimi, seos objektiga), digikujutis ehk tuvastusfoto (v.a audiofaili puhul), märksõnad. Viimaste määramiseks tasuks luua sõnastik, mida saaks jooksvalt täiendada ja korrastada. Märksõnastamine osutub objektide otsitavuse seisukohast eriti oluliseks ja hädavajalikuks, kui koolimuuseumil õnnestub tulevikus luua oma infosüsteem.

Kogude arendust hõlmavate tegevuste järjekord võiks HTG muuseumis olla järgmine. Kõigepealt teha nende esemete olemasolu ja seisundi kontroll, mille kohta on teatud ajani olemas nimistu (raamatud, õpikud, spordiauhinnad). Vajadusel neid nimekirju täiendada. Pärast seda võtta arvele ja kirjeldada kõik püsinäituse esemed nii põhjalikult kui võimalik. Selleks küsida informatsiooni kooliperelt, näiteks korraldada endiste ja praeguste kauaaegsete õpetajatega muuseumisse kogunenud allkirjastamata fotode ühisvaatamine, mille abil tuvastada grupifotodel olevaid isikuid ja saada algallikas, mida kasutada tulevikus teiste fotodel olevate isikute välja selgitamiseks (Heinsalu, 2020). Nagu selgus kirjavahetusest Tartu linnavalitsuse juristiga, on arvele võtmine oluline ka muuseumi valduses oleva vara omandiõiguse tuvastamisel, sest annab informatsiooni selle kohta, kuidas muuseum on selle oma valdusesse saanud, näiteks kas kingitusena, annetusena õpilastelt või on tegu kooli enda vana varaga (Kolk, 2020).

Püsiekspositsiooni dokumenteerimise ja kirjeldamise järel tuleks hakata korrastama hoidlat, et võtta arvele ja kirjeldada ka seal asuv materjal. Kuna hoidlas leiduva materjali läbitöötamine ja sellest ülevaate saamine on eeldatavasti pikk protsess, saaks koolis selle tegevusega paralleelselt arutada juba ka kogumispõhimõtte fikseerimise üle.

5.1.1 Kogumispõhimõtted

Kogumispõhimõtteid ei ole HTG muuseumis seni kokku lepitud ja kirjalikult dokumenteeritud ning kogud on kujunenud üsna juhuslikult: suures osas selle alusel, mida õnnestus koguda ja koondada 2008. aastal püsinäituse loomisel ja muuseumi avamisel. Ainukeseks teadvustatud, kuid siiski dokumenteerimata põhimõtteks võib lugeda seda, et kogutakse HTG-ga seotud pärandit. Ühegi teise muuseumi kogumispõhimõtetega selline eesmärk täpselt ei kattu. Kooli töötajatelt pärineva suulise informatsiooni järgi on senine materjal jõudnud muuseumisse nii õpilaste kui ka õpetajate kogumis- ja uurimistöö käigus ning annetuste, kinkimise ja deponeerimise tulemusel. Ostmise teel kogude täiendamiseks koolil võimalust ja soovi ei ole olnud.

Nagu peatükis 3.4 selgitasin, on kogumispõhimõtete olemasolu kohustuslik ainult neile muuseumidele, kes taotleavad riigilt tegevustoetust. Selleks on koostatud ka muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend (2014). Samas on kogumispõhimõtted olemas mitmel tegevustoetust mittetaotleval muuseumil, k.a nii mõnelgi koolimuuseumil (Luka, 2019). Otsusele, kas ja kui põhjalikud põhimõtted HTG muuseumis sõnastada, aitaks taas jõuda arutelu, kas soovitakse lasta kogudel omasoodu kujuneda ning sõltuda ainult sellest materjalist, mida muuseumisse ise tuuakse, või tahetakse kogusid kavakindlamalt täiendada.

Kuna kogumispõhimõtted on muuseumikogu „eesmärgipärase täiendamise aluseks olevad suunised, mis annavad muuseumikogu täiendamiseks selged valikukriteeriumid“ (Muuseumiseadus, 2019), tasub need minu arvates koolimuuseumi puhul vähemalt üldjoontes ikkagi kokku leppida ja dokumenteerida. Kogumispõhimõtete olulisust rõhutab ka ICOM (Museoloogia põhimõisted, 2010: 41). Põhimõtete kooskõlastamist kultuuriministrit nõustava muuseuminõukoguga HTG muuseumilt ei oodata ning tegu oleks asutusesisese dokumendiga.

Kogumispõhimõtete kokku leppimisel peaks teadvustama, milles eristutakse suurtest mäluasutustest ja nende kogumispõhimõtetest. Tartu linna ametiasutuste hallatav HTG on avalikku ülesannet täitev asutus ehk arhiivimoodustaja, mille tegevuse käigus võivad tekkida arhivaalid (Arhiivimoodustajate statistika, 2020). Rahvusarhiivi (RA) hindamisotsuses on rõhutatud, et kui linna hallatavas asutuses tekib huvitavat ja teaberikast dokumentatsiooni, eelkõige kroonikaraamatuid, külalisraamatuid, fotosid, videoid jmt, mis ei ole arhiivimoodustaja dokumentide hindamisel arhivaalideks tunnistatud, on selliste dokumentide hoidmine nende asutuste juures ometi oluline (Hindamisotsus, 2011). HTG-s olekski sellist dokumentatsiooni, mida RA-le üle ei anta, aga mis on koolile järjepidevuse rõhutamiseks ja olnu elavdamiseks tähtis,

kõige parem hoida, uurida ja eksponeerida kooli muuseumis. Kogumispõhimõtted loovad eelduse, et see materjal sinna ka jõuab. Kuigi nii RA kui HTG muuseum võivad koguda kooliga seotud kultuuripärandit, ei huvita Rahvusarhiivi tema kogumispõhimõtetest lähtuvalt kellegi juhusliku inimese lähiminevikust pärit koolivihik või -tunnistus. Koolimuuseumis omandab aga näiteks vilistlasest õpetaja tunnistus, kontrolltöö või koolivihik tähenduse, pakkudes äratundmisrõõmu ja samastumisvõimalusi.

Kindlasti leidub HTG koolimuuseumis objekte, mida Eesti suured mäluasutused kogumispõhimõtetest lähtuvalt heal meelel oma kogudesse arvaksid, aga siis on enamasti tegu üksikobjektide, mitte terve kollektsiooniga. Näiteks on Tartu Linnamuuseumi arhiivmaterjalide kogus HTG 120. aastapäeva balli kava (TM_2737:53 Ar), aga HTG kõikide aastapäevade kavasid nad ei kogu ning 2014. aastal sõnastatud arengusuundade järgi arhiivkogu kavade kollektsioone ei täiendata (Tartu Linnamuuseumi..., 2014: 12-13). Koolimuuseumi eesmärk võiks olla terviklike kollektsioonide kogumine ja talletamine, nagu on tehtud praegu spordiauhindade puhul. Selle põhimõtte teadvustamine ja rõhutamine tõestaks koolimuuseumi vajalikkust, eripära ja asendamatus teiste muuseumide kõrval.

Kogumispõhimõtete sõnastamine võimaldaks vilistlastele, nende pereliikmetele, aga ka praegustele õpilastele ja õpetajatele suunatud kogumiskampaaniaid paremini korraldada. HTG-s on kogumispõhimõtete kokkuleppimisel mõttekas kõigepealt taas lähtuda püsinäitusest ja selgitada välja, millises segmendis on esemete esindatus seal puudulik või lünklik. Sama oluline on kogude ülevaatamise käigus jõuda arusaamani, millist materjali koolimuuseum hooldada, eksponeerida ja säilitada ei suuda, ning see kogumispõhimõtetes jäädvustada: eriti vajalik on see palju ruumi võtvate esemete, nagu raamatute puhul. Viimaste puhul on mõttekas otsustada, mida kogub ja eksponeerib kooli raamatukogu ja mida muuseum. Näiteks võiks emmas-kummas olla väljapanek kooli õpetajate kirjutatud õpikutest ja teistest raamatutest.

Kogumispõhimõtetele viitamine aitab ka annetajatele paremini põhjendada, miks teatud esemeid ei ole võimalik koolimuuseumil vastu võtta. Igapäevaelus on kogumispõhimõtetele viitavat keeldumist keeruline järgida seetõttu, et enamasti täieneb HTG muuseumikogu nii, et koolile antakse üle korrastamata ja metaandmeteta asjade kogum, mida ei ole võimalik kohe koos annetajaga üle vaadata (Saar, 2020). Vilistlastelt kogutava materjali puhul tuleks ennetavalt mõelda sellele, kas kogutakse ainult nende kooliajaga seotud materjali või pakub muuseumile huvi ka muu elulooline aines. Üks võimalik kriteerium on siin ehk vilistlase tunnus ja vanus, aga samas

saab tingimuseks seada ka selle, et kogutav materjal oleks mingit pidi ikkagi Treffneri kooliga seotud.

Kogumisel tasub eelistada materjale, millega kaasnevat konteksti on võimalik juba selle vastuvõtmisel võimalikult täpselt dokumenteerida. Muuseumi kaheteistkümne tegutsemisaasta jooksul on koolis üha enam selitunud arusaam, et tähelepanu ja huvi tekitavad muuseumis esemed, millega koos saab eksponeerida ka mõnda, olgu või lühikest, lugu. See „lugu“ tuleks aga digitaalse kirjeldusena fikseerida juba siis, kui ese muuseumisse jõuab. Sarnane kogumistingimus on paljudel mäluasutustel, näiteks ERM eelistab kogumisel detailsete legendidega (valmistamise, omandamise ja kasutamise lood) materjale (Eesti Rahva..., i.a: 14). Koolimuuseumi kui intiimsema ja vähem teadusliku keskkonna puhul on eksponaatidega kaasas käiv lugu sageli esemest endast olulisem.

5.1.2 Kogude täiendamine

Kogude koosseisust parema ülevaate saamise järel saab täpsemalt fikseerida, millise materjaliga tuleks kogusid täiendada ning mis viisil seda teha. Lõputöö käigus kogutud mõtete põhjal pakun välja aga alljärgnevad võimalused.

Kuigi seni on kogud täienenud eelkõige vilistlaste ja (endiste) õpetajate abil, on suuresti kasutamata ressurss kooli praeguste õpilaste panustamisvõime. Õpilaste tõhusamast kogumistõesse kaasamisest lõikab kasu aga nii õpilane kui muuseum. Kogude täiendamist saab paremini siduda nagunii tegemist vajavate õppeülesannetega, kui arvestada nende andmisel muuseumi vajadusi. Näiteks pakkuda välja rohkem kooliajaloo seotud uurimis- või praktilise töö teemasid, kindlasti ka projektide, rühma- ja paaristöödena. Koostada teemapank, kuhu kõik õpetajad saaksid igal hetkel teemasid lisada ka siis, kui neil endil ei ole võimalik sellist teemat juhendada. Valmistada nimekiri nendest õpilasuurimustest, mida on HTG ajaloo ja õppetööga seoses juba tehtud. Lisada ka uurimused, mis on koostatud enne kohustuslike UPT-de korra jõustumist õppeaastal 2012–2013, sest kui alates sellest ajast koolieksamina kaitstud tööd on kooli Moodle'i-kursuse keskkonnas märksõnade abil otsitavad ja terviktekstidena loetavad, siis varem kaitstud kooliajalooliste uurimuste kohta ülevaade puudub. Osa nendest varasematest uurimustest on HTG muuseumi vitriinkappidest paberkandjal kättesaadavad. Tasuks otsida üles autorid või tööde juhendajad ning koguda kokku nende uurimuste failid, mis on loodud juba digitaalsena. Seni ei ole kooliajaloo teemad õpilaste hulgas eriti populaarsed olnud, aga kindlasti saaks neid reklaamida tänapäeva õpilastele sobivamal viisil ja tööde tegemiseks erinevaid võimalusi pakkudes, nagu eelnevas peatükis esitatud analüüsi põhjal välja tuli. Vähemalt osaliselt on mõned

tööd muuseumi ekspositsioonist siiski tõukunud, näiteks viis koolimuuseumi vaatmikel nähtud Hobuse tänava esimene koolimaja õpilased mõttele valmistada praktilise tööna vana koolimaja makett, mille nad hiljem koolile kinkisid ja mis nüüd koos seinetekstiga kõigile II korruse aatriumis vaatamiseks väljas on (Punga, 2020).

UPT kui õppekavas kohustusliku töö tegemine kooli muuseumiga seotult ei ole ainuke kogude täiendamise võimalus: muuseumis saab lahendada ka vähem mahukaid õppeülesandeid. Tasuks nt jätkata kooli kauaaegsete õpetajate intervjueerimist ning koostada juba varem intervjueeritute nimistu. Koolist lahkunud ja lahkuvate kauaaegsete õpetajatega tehtud 18 intervjuud aastatest 2006– 2009 on kõik eraldi kiirkõitjatesse paigutatuna muuseumi vitriinkapi sahtlis. Intervjueeritavatelt võeti ka nende käekirja näidis ja paluti annetada foto. Intervjuusid viisid humanitaarpraktika raames läbi õpilased, nende tegevust juhendas ajalooõpetaja Maia Käppa, kes lõpetas õpetajatöö 2009. aastal. Praegu keegi sellega ei jätka, aga intervjueerimist saaks siduda nt õpilaste humanitaarpraktika või meediaõpetusega. Tasuks koguda kohe ka õpilaste ja kolleegide mälestusi endiste õpetajate kohta. Kogutu pinnalt saaks omakorda luua väga erinevat materjali, nt kunagisi õpetajaid, direktoreid või vilistlasi tutvustavaid videoklippe, nagu on tehtud GAG-s direktor Helmi Viikholmist (Matsina, Krutto ja Kuuskmäe, 2019) või vilistlane Paul Aristest (Kolga, Moor, Reimand, Kaarna ja Kivinukk, 2018).

Peatükis 5.1.1 esitatud põhjustel tasub täiendada kogusid nii, et nende kollektsioonid oleksid võimalikult terviklikud. Selgitada näiteks välja, kas muuseumis (ja koolis üldse) olev õpilasalmanahhide (Sulesepad) ja koolilehtede (Miilang) kogu on täielik. Vajadusel seda täiendada ja teha kõik koolilehed ning võimalusel ka almanahhid kodulehe kaudu digitaalselt kättesaadavaks. 2020. a aprilli seisuga on kodulehel Miilangu PDF-versioonid üleval aastast 1998. Samas on puudu 2009. a lehed, kuigi Miilang ilmus ka siis. Üles otsida ja lisada tuleks Miilangud aastatest 1992, 1993, 1995, 1996 ning II maailmasõja eelsed ajalehed (1926–1940). Kooli almanahh Sulesepad ilmus aastail 1960–1974 (8 numbrit) ning pärast 15-aastast sundvaikimist taas 1989. aastal (Orav ja Ilomets, 2005: 36). Seni viimane, 15. almanahh trükiti 2016. aastal.

Väga oluline on asuda aktiivselt koguma ka viimase 12 aasta kooliajalugu ning kajastada seda vähemalt ühel suurel vaatmikul. Kõige hilisema kooliajaloo kogumine on praegu kõrvaliseks jäänud, aga võib olla üks viis, kuidas nüüdisaja õpilastele muuseumis toimuv ja eksponeeritav lähemale tuua ning olulisemaks muuta. Näiteks võib anda ülesandeks selgitada välja, mis aastal klassilippude valmistamise traditsioon alguse sai, kes on autor(id), milline oli värvikombinatsiooni põhjendus ja millised klassi lipud on muuseumist puudu või jäänud identifitseerimata. Vilistlastele

saaksid õpilased esitada üleskutse puuduolevate lippude asukoha väljaselgitamiseks ja kooli muuseumile annetamiseks ning paluda neil kirjutada ka lipu valmimise ja kujunduse lugu. Kogumistööd ja selle tulemust saavad õpilased illustreerida nt teemakohaste uute ja varem loodud videotega.

Paljud mäluasutused (Eesti Kirjandusmuuseum, ERM jt) korraldavad regulaarselt mälestuste ja legendidega varustatud fotode kogumise kampaaniaid ning samasugust võimalust kogude täiendamiseks saab kasutada ka HTG muuseum. Tõsi, selline aktsioon nõuab koolilt põhjalikumat kommunikatsioonitööd, aga seda saab taas siduda õppeülesannetega näiteks meediaõpetuse kursusel.

5.2 Ettepanekud HTG koolimuuseumi kogude korralduseks

Kogude korralduseks nimetatakse tegevusi, mis tagavad kogude turvalise ja nõuetekohase säilimise ning ligipääsetavuse (Kogude korraldus, 2020). Koolimuuseumi puhul on eriti oluline just kogudele ligipääs ja nende aktiivne kasutamine, et muuseum saaks praegustele ja endistele õpilastele atraktiivne ja tähenduslik olla.

Kogutud ja säilitatud kultuuripärandi huvilistele kättesaadavaks tegemise eesmärgil võiks HTG-s laiendada füüsilisi ja virtuaalseid juurdepääsuvõimalusi nii muuseumiruumile, püsiekspositsioonile kui ka teistele koolimajas asuvatele näitustele. Selleks saab luua väljapanekutest kooli kodulehelt leitavaid diginäitusi. Samuti võiks koostada ja panna kodulehele üles virtuaaltuuri, mis näitab, kus muuseum koolimajas asub, kuidas sinna jõuda ja milline ekspositsioon välja näeb. Põnev ja jõukohane oleks salvestada ühe minuti videoloengud mõne erilise eksponaadi, n-ö staareseme kohta. Diginäitused, virtuaaltuurid ja videoloengud on tänapäeval leitavad juba väga paljude Eesti muuseumide kodulehekülgedelt ning pigem on sihtrühmadel nende võimaluste kasutamiseks pärast 2020. aasta Covid-19 põhjustatud eriolukorda tekkinud õigustatud ootus. Õpilased saavad selliseid ülesandeid täites siduda oma kultuurihuvi tehnoloogiaõppega.

Tänapäevastele muuseumidele on oluline, et ka nende kogudest saaks ülevaate nüüdisaegseid vahendeid kasutades, s.t digitaalselt. Pärast muuseumimaterjali kaardistust ja kirjeldamist, kui on selgunud, millises seisus ja mis materjal muuseumis on, võiks lisaks kogumispõhimõtetele sõnastada ka digiteerimispõhimõtted. Need peaksid pidama ideaalkujul silmas pikaajalist digitaalset säilitamist, kus digimuseaalid ja museaalide digikoopiad säilivad kauem kui andmekandja eluiga (vt ka Tamm, 2020: 10). Luua võiks kooli digitaalarhiivi, kust esialgu oleksid

leitavad nt kooliga seotud fotod, kuid hiljem ka muu materjal. Aastal 2020 on HTG muuseumis digiteeritud osa fotodest, kuid andmebaasi ei ole, st fotod on süstematiseerimata ja metaandmeteta. Kuna kogumistöö on nüüdisajal paljuski elektrooniline ning tekkivad materjalid juba algupäraselt digitaalsed, tuleks igal juhul läbi mõelda, kus sellist materjali hoida ning kuidas süstematiseerida (vt ka Ruusalepp, 2020: 10).

Pikemas perspektiivis ja asjast huvitatud õpilaste olemasolu korral tasub luua 21. kooli eeskujul andmebaas, et panna alus infosüsteemile, kus andmekogud on omavahel suhtlema pandud. Selline infosüsteem eviks osaluskultuuri potentsiaali ning pakuks sisse loginud kasutajatele lisaks info otsimisele võimalust ka ühisloomeks, metaandmete täiendamiseks ja kommenteerimiseks. Viimased aspektid on olulised, et kogud oleksid aktiivselt kasutuses ja kellelegi vajalikud. Samas aitavad ühisloomeprojektid ka kogusid täiendada ja täpsemalt kirjeldada.

Ka kogude nõuetekohane säilimine on mõistagi tähtis, kuigi samasuguseid hoiutingimusi, nagu on uute ekspositsiooniruumide ja hoidlatega mäluasutustel (ERM, RA), ei suuda koolimuuseumid väga sageli tagada. Muuseumikogude parema säilimise eesmärgil tuleks koostada nimekirja koolimuuseumi esemetest, mida õpilased saaksid praktilise õpilastööna konserveerida ja restaureerida. Seni on selliseid töid tehtud Tartu mäluasutuste juures, nt ERM-i konservaatorite juhendamisel. (Kaas)juhendajad koos oskusteabega tuleksidki vajadusel väljastpoolt kooli.

5.3 Ettepanekud HTG koolimuuseumi arendamiseks

Esitan selles alapeatükis nn kogudevälised üldist muuseumiarendust puudutavad soovitusel.

Kui koolis on muuseumi tuleviku üle arutletud ning jõutud arusaamani, et muuseum on oluline, tuleks võimalusel luua palgalise muuseumikuraatori ametikoht. Üldhariduskoolis oleks piiratud ressursside tõttu ilmselt mõttekas lisada kuraatori ülesanded mõne töötaja töökohustustele või pakkuda kuraatoritööd osalise koormusega. Uuritud koolide muuseumipraktika põhjal saab väita, et ilma konkreetse ja tasustatava ametikoha sisseviimiseta ei ole muuseumiarendus kestlik. Kuraatori ülesanne oleks tagant tõugata, et muuseumi puudutavad tegevused kindlasti järgmises kooli arengukavas kajastuksid.

Muuseum võiks rohkem toetada õppetööd ja formaalhariduse omandamist, ka eri õppeainete ja valdkondade lõimimisel. Ideede genereerimiseks saab kirja panna mõned selliste muuseumitundide näidisvõimalused (võõrkeelsed giiditunnid, mille käigus saaks lõimida ajaloo- ja võõrkeelte teadmisi, aga ka nt kirjandust ja võõrkeeli). Muuseumitunde õppekavas fikseerima ei peaks, sest nende läbiviimine ei tohiks olla aineõpetajatele kohustus, vaid võimalus. Sellises

mahus eri muuseumitunde korraldada, nagu seda tehakse GAG-s, ei võimalda HTG praegune ekspositsioon ja kuraatori puudumine. Teatud piirid seab ka GAG-ga võrreldes kitsam õpilaskontingent – ainult gümnaasiumiõpilased. Küll saab koolimuuseumiga siduda humanitaarpraktika 1. kursuse tegevused, mida praegu tehakse Tartu mäluasutustes. Huvitatud õpetaja olemasolul ja/või koostöös teiste linna mäluasutustega võiks pakkuda välja arhiivi- ja muuseumitööd tutvustava valikkursuse, mille praktiline osa toimuks HTG muuseumis; sellega saaks siduda ka nt giidi- ja muuseumitunni läbiviija eksami, muuseumitunni õppematerjali koostamise, muuseumi kasutusjuhendi ja audiogiidi kokku paneku.

Tuua keldris asuv muuseumiruum rohkem inimeste teadvusesse. Kui interjööor võimaldab, eksponeerida seal nt mõnda kooli jõudvat rändnäitust, et tekitada muuseumi külastamise harjumust. Pakkuda õpilastele võimalust luua ise muuseumiruumi ajutisi (idee)näitusi, mis ei pea olema seotud kooli ajaloo ja kasutama muuseumi kogusid. Jätkata huviliste olemasolul omaloominguõhtuid. Vahetunnis saaks muuseumit kasutada HTG kinotoana, kus näeks arvutist õpilaste tehtud videofilme. Muuseumiruumi saaks ka paremini ära kasutada ja rohkem esemeid sahtlitest nähtavale tuua. Samas tuleb mõistagi tagada väärtusliku materjali turvaline eksponeerimine.

HTG muuseumit võiks rohkem reklaamida, muu hulgas nii kodulehel kui sotsiaalmeedias. Kaaluda tasuks vähemalt ühekordse projektina muuseumiöö programmis osalemist, et oma olemasolu linnarahvale teadvustada. Muuseumiöö on üleeuroopaline muuseume populariseeriv sündmus, kus muuseumid on külastajatele kauem avatud ning pakutakse mitmesuguseid hariduslikke ja meelelahutuslikke tegevusi (Muuseumiöö, 2015). LÜG-i koolimuuseum võttis 2019. aastal muuseumiööst osa ning neil on sellest üritusest positiivsed kogemused: külastajaid oli palju, tutvustati koolimaja ja tähetorni, aulas eksponeeriti õpilase praktilise tööna rõngassärgi originaalsuuruses koopiat, muuseumis peeti loenguid koolimärkidest (Lõuna, 2019b). Kui Tallinn oli 2011. aastal Euroopa kultuuripealinn, osales projektis ka GAG. Tartu on Euroopa kultuuripealinn aastal 2024 ning võib-olla õnnestub HTG-l ja HTG muuseumilgi end selle raames tutvustada. Kultuuripealinna kunstiline kontseptsioon „Ellujäämise kunstid“ võiks koolimuuseumide tegutsemispraktikat igati täpselt iseloomustada. Mõistetavalt on muuseumi laiem tutvustamine viimastel aastatel tagaplaanile jäänud olukorras, kus koolil ei ole olnud ressursi võimaliku suureneva külastus- ja annetushuviga hakkama saada.

Kõiki mainitud tegevusi tasub taas nii palju kui võimalik teha koos õpilastega või lasta täiskasvanute juhendamisel teha õpilastel endil, sest ainult peamist sihtrühma ja kogukonda aktiivselt ja sisuliselt kaasates on koolimuuseumi pidamine tulevikuväljavaatega.

KOKKUVÕTE

Lõputöö „Koolimuuseumi arenguvõimalused Hugo Treffneri Gümnaasiumi näitel“ käsitleb HTG kui ühe Eesti üldhariduskooli muuseumi rajamise, käigus hoidmise ja kogude kujunemise protsessi ning uurib teiste Eesti üldhariduskoolide muuseumipraktikate abil, kuidas võiks HTG koolimuuseumi edasi arendada. Muuseum loodi kooli keldrisse 2008. aastal seoses HTG 125. aastapäeva tähistamisega ning pärast avamist ei ole seda aktiivselt arendatud.

Lõputöö eesmärk oli sõnastada HTG koolimuuseumi ja selle kogude arengustrateegia suunad ja diskussioonikohad, mida kool saaks muuseumi tuleviku planeerimisel kasutada. Ettepanekute esitamisel lähtusin HTG võimalustest ja vajadustest ning Eesti koolimuuseumide praktikatest. Kuna koolimuuseumi uurimine ja loomisloo kirjapanek on osa kooli ajaloo jäädvustamisest, soovisin HTG õpetajana ka sellesse oma panuse anda. Tänapäeva koolimuuseumide tegutsemispraktikaid on vähe uuritud ning seega on tööst saadav teave oluline nii juba tegutsevate koolimuuseumide kuraatoritele kui ka neile, kes alles kaaluvad muuseumi rajamist. Töö on kirjutatud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil ning kõige tähtsam andmekogumise viis oli koolimuuseumiga seotud inimeste intervjuerimine.

Saamaks vastust uurimisprobleemile „Mida tuleks HTG muuseumis edaspidi teha, et see oleks ka tulevikus oma peamistele sihtrühmadele vajalik ja omane?“, püstitasin kolm uurimisküsimust. Esiteks soovisin teada saada, milliseid põhimõtteid on HTG muuseumi loomisel ja arendamisel silmas peetud. Teise uurimisküsimuse vastusest selgus, millised dokumendid ja kuidas koolimuuseumi tööd HTG-s suunavad. Kolmanda uurimisküsimuse vastused võimaldasid teha järeldusi vaatluse all olevate Eesti üldhariduskoolide muuseumikogemusest.

Muuseumit hakati HTG-s rajama sobilike ruumide olemasolu ning läheneva aastapäeva tõttu. Fookus oli püsiekspositsiooni loomisel ning põhjalikku ja kirjalikult fikseeritud arutelu, miks muuseum koolile vajalik on või kuidas seda peaks pärast avamist arendama, ei toimunud. Otsustati saada hakkama oma jõududega nii rahaliselt kui ka tööjõu mõttes. Ekspositsiooni materjal kogunes kooli töötajate ja vilistlaste abil ning see on kontseptuaalselt üles ehitatud kahel viisil: kronoloogiline kooli ajaloo ülevaade vitriinides ning temaatiline esitus vaatmikel, kui soovitakse mõnda teemat esile tõsta. Põhi- ja kasutuskoguks jagamist on praktikas järgitud eksponaatide paigutamisel kas suletud vitriini või lahti käivatesse sahtlitesse, kuid dokumenteeritud sellist

jaotust ei ole. Näituse ideid käisid õpilased ja õpetajad korjamas paljudes mäluasutustes, aga otsese eeskujuna ühtegi nimetada ei saa. Ainukesed kirjalikult talletatud muuseumiarendust puudutavad põhimõtted on põgusalt jäädvustatud ajakirjanduses ilmunud artiklites, mille järgi sooviti muuseumi loomisega kooli mineviku kaudu olevikku mõtestada, jäädvustada HTG-ga seotud inimesi ning edastada väärtusõpetust. Järelikult sooviti, et muuseum oleks koolielu laiemalt representeeriv, mitte lihtsalt „kuriositeetide kabinet“. Sihtrühmadena nähti ajaloo huvilisi külalisi, 10. klassi õpilasi ning vilistlasi ja endisi töötajaid.

Pärast avamist oli koolis soov, et muuseum omaks võetaks ja seal elu oleks. Esialgu kasutati ruume rohkem õpilasüritusteks, nüüd on see pigem omaette olemise ruum. Ajaloohuvilistele koolivälistele külalistele muuseumi üles leidmiseks reklaami ei tehta ning neid käib muuseumis väga vähe. Plaan kasutada muuseumi kogusid nii õpetajate kui õpilaste koostatud ajutisteks näitusteks ei realiseerunud. Muuseum tõusis korraks tähelepanu alla 2018. aastal kooli 135. aastapäeva tähistamisel, kuid enne ja pärast seda ei ole muuseumiarenduse üle diskuteeritud.

Kõige rohkem HTG muuseumi tegevust suunav dokument on kooli arengukava. Arengukavades sisalduvat ja reaalses koolielus toimuvat kõrvutades selgus, et kui arengukavas muuseumiga seotud eesmärgid ja tegevused puuduvad, ei tehta ka kavakindlaid toiminguid muuseumi arendamiseks ja õppetööga sidumiseks ning juhtkonna ja õpetajate tähelepanu koondub mujale, sest HTG-s keskendutaksegi sellele, mis on arengukavas kirjas. Huvitav ja omamoodi vastuoluline uurimistulemus oli see, et koostööleping koolivälise mäluasutusega rikastab kahtlemata õpilaste õppetööd, kuid võib ka fookuse omaenda kooli muuseumilt kõrvale nihutada.

Kuigi vaatluse all oli väike osa Eesti 36 koolimuuseumist ning selle põhjal ei saa üldistada Eesti üldhariduskoolide kogu muuseumipraktikat, joonistusi kogutud andmete põhjal välja seaduspärasused, mis võimaldaksid teha teatud järeldusi. Koolimuuseumid on omanäolised ning nende mitmekesisus peegeldub ka selles, kuidas oma muuseumit nimetatakse. Mitmed koolimuuseumi lood on muuseumi rajamise, hääbumise ning parimal juhul taassünni lood. Paraku ei saa koolimuuseumile oma vara annetajad olla kindlad, et seda suudetakse säilitada üle aegade. Koolimaja uuenemine (remont, renoveerimine, kolimine, õpilaste arvu kasv või kahanemine) tähendab pahatihti muuseumivarade kaotsiminekut või muuseumi tegevuse lõpetamist, kuid loob teinekord ka võimalusi uueks alguseks.

Koolimuuseumi tegevuse range õigusaktidega reglementeerimine riigi ja omaavalitsuse tasandil ei ole tänapäeval asjakohane, sest ühelgi koolil ei ole muuseumi pidamise kohustust ning nende allutamine etteantud vormidesse kärbiks muuseumi loomise entusiasmi ja võimekust. Küll on

muuseumile kasulik fikseerida oma plaanid kooli arengukavas. Kogude kirjeldamise etappidest on koolimuuseumidele enamasti jõukohane materjali vastuvõtmise dokumenteerimine, paremini hallatud muuseumides ka kogudesse klassifitseerimine, esemete põhjalikum kirjeldamine ja digitaalse andmebaasi pidamine. Vajadust minna üle kogude digitaalsele kirjeldamisele ja materjali digiteerimisele nähakse paljudes muuseumides. See on ka peamine võimalus, kuidas tagada koolimuuseumis probleemiks olevat järjepidevusetust. Optimistlikum tulevikuperspektiiv on nendes muuseumides, kus on palgaline muuseumikuraator, tugev vilistlaskogu ning kus on suudetud praegusi õpilasi muuseumitööga paremini siduda.

Uurimisküsimuste vastustele tuginedes sõnastasin tööle seatud eesmärgi täitmiseks HTG koolimuuseumi arendusettepanekud koos põhjenduste ja selgitustega. Kavatsen neid HTG-s tutvustada, et algatada võimalikult paljude osaliste ja sihtrühmade esindajatega peetav arutelu ning leppida kokku edasine tegevus. Konkreetsete ettepanekutega saab lähemalt tutvuda töö 5. peatükis, kuid toon siinses kokkuvõttes ära juhtmõtte, mis minu arvates HTG edasist muuseumiarendust raamida võiks.

Kuigi kogude põhjalikum kirjeldamine on nende kasutatavuse huvides hädavajalik, ei tohiks ära unustada, miks hästi korrastatud kogusid vaja on. HTG koolimuuseumi peamise sihtrühmana tasub näha praegusi õpilasi ning muuseumi pidamise peamine eesmärk võiks olla õppetöö mitmekesistamine. Selleks tuleks õpilasi muuseumis toimuvasse aktiivsemalt, sisulisemalt ja paindlikumalt kaasata, sest ainult nii saab loota, et muuseum oma ruumi ja seal olevate kogudega neile tähenduslikuks muutub ja koolis võõrkehaks ei jää. Niisugusena haakub HTG koolimuuseumi visioon ICOM-i uue muuseumidefinitsiooni tööversiooni selle aspektiga, mis rõhutab aktiivset tööd koos kogukondadega ja nende heaks. Kuna muuseumi sidumine õppeprotsessiga ning kaasamine ja töö kogukonnaga nõuab aega ja tähelepanu, ei saa seda teha ilma inimeseta, kelle töökohustus see on ja kes selle eest ka tasu saab.

Hariduses räägitakse palju tulevikku vaatamisest ja uuenemisest. Seda võiks teha ka koolimuuseum, kuid õnneks võimaldavad muuseumikogud ka pilgu tagasi pööramist ning selle kaudu tänapäeva maailmas põlvkondadevahelise ühenduse ja tasakaalu leidmist. HTG muuseum väärib kindlasti hoidmist ja arendamist.

SUMMARY

The Thesis „Development possibilities of a school museum on the example of Hugo Treffner Gymnasium“ studies the creation and the development process of a museum of an Estonian general education school of Hugo Treffneri Gümnaasium (Hugo Treffner Gymnasium, hereafter HTG). It analyses the processes of creating and administrating the museum, shaping of the museum's collection, and studies the possibilities of developing the museum by drawing on the practices of other museums of the general education schools in Estonia. The HTG museum was created in 2008 in connection with the 125th anniversary celebrations of HTG. Since the opening of the museum in the cellar of the school building, there have been few efforts to develop it further.

The objective of the Thesis is to pinpoint the main direction and problematic areas in developing the HTG museum and its collections, so that the school can develop a strategic plan for the future of the museum. In devising the suggestions I proceeded from the resources and needs of HTG, and drew on the best practices of Estonian school museums. The history of the museum is part of the history of the school, therefore, studying the museum's past adds to the construction of memory and identity of HTG, to which I wish to contribute as a teacher of HTG.

The research problem of the Thesis is: „What should be done so that the HTG museum would be perceived as necessary and important by its main target audiences?“ In order to find an answer to that problem I raised three research questions:

- What kind of principles have so far underlined the creating and developing of the HTG museum?
- What kind of strategic documents guide the developing of the HTG museum and how?
- What are the practices of developing school museums in other Estonian schools?

The idea to create the HTG museum was associated with the availability of suitable rooms and the need to mark the 125th anniversary of the school in 2008. The focus was on the creation of a permanent exhibition. There was no rigorous discussion about why the school needed a museum in the first place, or how to develop it once established. There are no archival records about the establishing process. It was decided that the school must manage with its own existing resources

in terms of both finances and workforce. The material for the exhibition was assembled with the help of school staff and alumni.

The collection has been conceptually developed in two ways: (1) there is a chronological survey of the history of the school in the showcases, (2) thematic exhibitions highlighting specific themes are hanged on posters on the walls. In practice, the collection has been divided into the main collection and the auxiliary collection by placing exhibits in either showcases or drawers, but this division has not been formally documented.

Students and teachers who established the museum were inspired by many museums and institutions dealing with collective memory. There was no single model that they drew upon. It is possible to establish the principles that guided their work only by reading the few articles that appeared in the media at the time of the opening of the museum. These principles were the following: to encourage the thinking about the present by exploring the past, to document the people involved with HTG, and to spread the values of the school. Clearly the objective was not just to establish a ‘cabinet of curiosities’ but to represent the life of the school more generally. The target audience was supposed to include visitors interested in history, 10th grade students, alumni and retired school staff.

After the opening of the museum, the school hoped that it would become a natural part of the school life. Initially the rooms of the museum were used primarily for student events. Now it is mostly a room for spending one’s quiet time. There is no publicity for attracting visitors from outside the school and therefore visitor numbers are very low. The plan to use the collection for creating temporary students’ as well as teachers’ exhibitions did not realise. The museum came into the limelight temporarily at the time of the 135th school anniversary but before and after the event there has been no discussion about the development of the museum.

The most important document guiding the development of the museum is the Development Plan of HTG. At HTG, the Development Plan tends to dictate the focus of the work of the administration and the teaching staff. Therefore, it is natural that as the Development Plan has not included any objectives or activities for the museum, no purposeful development of the museum has taken place. There are no attempts to use the resources of the museum in teaching activities. An interesting research result was that the school has a contract for cooperation with another institution and this cooperation is enriching in terms of teaching activities, but it shifts the focus away from the school’s own museum.

On the basis of the analysis on the practices of the museums of the Estonian general education schools interesting generalizations were made, even as the sample included only a part of the existing 36 school museums. School museums have several peculiarities and their variety is reflected among other things in how the museums are identified. Several stories about school museums are the stories of creation, decline and (in some cases) rebirth. Unfortunately, those who donate their belongings to school museums cannot be sure that their donations will be kept over the ages. Changes concerning school buildings (renovation, moving, etc) often result in the dispersal of museum collections and the closing of museums. Sometimes changes such as renovation may result in a new beginning for the museum affected.

As to collection management, school museums are usually capable of performing the most basic tasks: acquisition documentation, sometimes also cataloguing, object description and the management of a digital database. The need to introduce digital cataloguing and digitalization is recognised in many museums. This is necessary to assure among other things the continuity in the administration of the museums. Museums that have been able to involve students in their work and take part in the teaching process have better perspectives for the future. In order to attract students to the museum, museums have to be flexible and adapt to the interests of the young. For example, the study of local history may not be as attractive as in earlier times. Strict regulation of the work of the museum by school administration is not necessary but it is helpful if the work of the museum is considered in the school Development Plan.

A school museum needs a person who is responsible for running it. That person's employment contract needs to include the curation of the museum and he or she needs to be paid for the work.

As was the objective of the Thesis, based on the answers to the research questions the Thesis formulated suggestions, together with detailed explanations, for developing the HTG museum. I plan to introduce those suggestions in HTG and open a discussion about the future of the museum with as many interested groups and target audiences as possible, in order to agree on a future course of action. The concrete proposals are explicated in the 5th chapter, here I would introduce the main idea that I think should frame the future development of the museum.

The main target group of the HTG museum should be current students, and the main purpose of maintaining and developing the museum should be the enrichment of the teaching process. Students should be engaged in the work of the museum more actively and flexibly, or otherwise the museum space and the collections would never become meaningful for them. Engaging the

community requires a lot of effort, and the work will never be successful unless there is a person among the staff who is directly responsible for running the museum and who is paid for the job.

In pedagogy, there is a lot of discussion about the need to adapt and innovate. This is what school museums should also do, but their advantage is that their collections allow looking not only into the future but also backwards into the past. This may help find an equilibrium in the changing world. For this and many other reasons the HTG museum deserves to be maintained and developed.

KASUTATUD ALLIKAD

Aaspõllu, H. (toim) (2020). Riik tahab muuseumide tegevust efektiivsemaks muuta. *Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal*. Kasutatud 28.01.2020, <https://kultuur.err.ee/1028595/riik-tahab-muuseumide-tegevust-efektiivsemaks-muuta>

Ajaloomuuseum. (i.a). *Gustav Adolfi Gümnaasiumi kodulehekül*. Kasutatud 01.05.2020, <https://gag.ee/meie-kool/ajalugu/ajaloomuuseum/>

Aljas, A. (2019). Uus muuseumidefinitsioon. *ICOM Eesti Rahvuskomitee kodulehekül*. Kasutatud 28.01.2020, <http://www.icomest.ee/konverentsid/2019/muuseumidefinitsioon>

Arhiivimoodustajate statistika. (2020). *Rahvusarhiivi kodulehekül*. Kasutatud 05.04.2020, <https://www.ra.ee/astra/site/appraisal-statistics>

Arhiivmuuseum. (i.a). *Tallinna 21. Kooli kodulehekül*. Kasutatud 05.05. 2020, <https://arhiiv.21k.ee/arhiivmuuseum>

Bergmann, H., Haug, M. M. (2019). *Gustav Adolfi Gümnaasiumi muuseumilugu*. Gustav Adolfi Gümnaasiumi õppefilm. Kasutatud 02.05.2020, https://www.youtube.com/watch?v=Xw_jtE7ptsA&list=PLLCZZ3pcCjMvXv2HMyzGCzE2oFQ4BP7_X&index=73&t=0s

D'Acquisto, L. (2013). Museums at School. *Creativity Now!*, 70(5). Kasutatud 19.04.2020, <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/feb13/vol70/num05/Museums-at-School.aspx>

Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. (2018). *Eesti Konjunkturiinstituut*. Kasutatud 20.04.2020, <https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/9. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus - Muuseumid.pdf>

Eesti Muuseumide Veebivärv. (i.a). Kasutatud 29.04.2020, <https://www.muis.ee/>

Eesti NSV Kultuuriministeeriumis. (1967). *Sirp ja Vasar*, 15. detsember, lk 4. Kasutatud 03.04.2020, <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sirpjavasar19671215.1.4>

Eesti pedagoogika arhiivmuuseum. (i.a). *Tallinna ülikooli kodulehekülg*. Kasutatud 26.01.2020, <https://www.tlu.ee/eesti-pedagoogika-arhiivmuuseum>

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi (EPAM) andmebaas. (i.a). Kasutatud 03.03.2020, http://arhmus.tlu.ee/cgi-bin/epam?ctf_op=csearch_form

Eesti Rahva Muuseumi kogude korralduse põhimõtted 2015-2019. (i.a). Eesti Rahva Muuseum.

Eesti Statistikaamet. (2020). KU05: Muuseumid [statistika andmebaas]. Kasutatud 15.05.2020, <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=KU05>

Elango, A., Laul, E., Liim, A. ja Sirk, V. (2010). *Eesti kooli ajalugu. 2. köide. 1860. aastaist 1917. aastani*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

ERM ja Tartu linna gümnaasiumid sõlmisid koostöölepingu. (2015). *Hugo Treffneri Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 10.03.2020, <https://www.htg.tartu.ee/node/247>

Gladstone, J. H. (1884). School Museums. *Nature*, 30, 384. doi: <https://doi.org/10.1038/030384a0>

Gustav Adolf Gümnaasiumi arengukava 2018-2020. (2017). *Gustav Adolphi Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 01.05.2020, <https://drive.google.com/file/d/1-ehzJUB5Z1rd4-HdL5y3n663G-3Hrflt/view>

Gümnaasiumi riiklik õppekava (06.01.2011). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 01.04.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021>

Gümnaasiumi õppekava üldosa. (i.a). *Gustav Adolphi Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 01.05.2020, <https://gag.ee/meie-kool/dokumendid/gumnaasiumi-oppekava-uldosa/>

Hanson, R. (2008a). Kooli ajalukku kuuluvad põlenud pasun ja prillidki. *Tartu Postimees*, 21. november. Kasutatud 09.03.2020, <https://tartu.postimees.ee/1822047/kooli-ajalukku-kuuluvad-polenud-pasun-ja-prillidki>

Hanson, R. (2008b). Soomepoisi näitus annab märku muuseumi valmimisest. *Tartu Postimees*, 16. september. Kasutatud 10.03.2020, <https://tartu.postimees.ee/1817403/soomepoisi-naitus-annab-marku-muuseumi-valmimisest>

Hanson, R. (2008c). Vilistlased ütleavad oma kooli kohta kolm sõna. *Tartu Postimees*, 4. detsember. Kasutatud 10.03.2020, <https://tartu.postimees.ee/54560/vilistlased-utlevad-oma-kooli-kohta-kolm-sona>

- Heinsalu, J. (2020). *Autori intervjuu*. Tartu, 31. jaanuar.
- Hepner, J. (2019). Läänemaa ühisgümnaasiumis näeb kohaliku hariduse ajalugu. *Eesti Rahvusringhäälingu uudisteportaal*. Kasutatud 28.01.2020, <https://www.err.ee/999864/laanemaa-uhisgumnaasiumis-naeb-kohaliku-hariduse-ajalugu>
- Hindamisotsus. (2011). Avalikke ülesandeid täitvate arhiivimoodustajate väljaselgitamine. *Rahvusarhiivi kodulehekülg*. Kasutatud 05.04.2020, http://www.ra.ee/wp-content/uploads/2016/11/ArhS_7lg1_OTsus_nr_548_-_30_12_11.pdf
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Hirv, J. (toim) (2003). *Sada aastat koolikella. Tallinna 21. Kool 1903-2003*. Tallinn: Tallinna 21. Kool.
- HTG 135. *Muuseumi avamine*. (2019). HTG Media. Kasutatud 26.03.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=mVhxAKXfgJk>
- Hugo Treffneri Gümnaasiumi arengukava aastateks 2007-2010*. (2006). Hugo Treffneri Gümnaasium, kantselei.
- Hugo Treffneri Gümnaasiumi arengukava aastateks 2011-2013*. (2010). Hugo Treffneri Gümnaasium, kantselei.
- Hugo Treffneri Gümnaasiumi arengukava aastateks 2014-2016*. (2013). Hugo Treffneri Gümnaasium, kantselei.
- Hugo Treffneri Gümnaasiumi arengukava aastateks 2017-2021. (2016). *Hugo Treffneri Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 25.03.2020, http://www.htg.tartu.ee/dokod/HTG_arengukava_2017-2021.pdf
- Hugo Treffneri Gümnaasiumi põhimäärus. (2011). *Hugo Treffneri Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 20.04.2020, <https://www.htg.tartu.ee/dokod/HTG-pohimaarus.pdf>
- Inselberg, K. (2007). Treffneri gümnaasium teeb kooli keldrisse oma ajaloomuuseumi. *Tartu Ekspress*, 22. november, lk 2.
- Inventariraamat. (2020). *Muuseumisõnastik. Kogud ja näitused*. Kasutatud 24.04.2020, <http://media.voog.com/0000/0030/4552/files/muuseumis%C3%B5nastik.pdf>
- Ivask, K., Jeaser, K., Konsa, K., Nigulas, K., Niinemaa, M., Rääbis, M. (2019). *Museaali kirjeldamine MuISis. Juhend 1.1*. Kultuuriministeeriumi kodulehekülg. Kasutatud 29.04.2020,

https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/Muuseumid/museaalide_kirjeldamisjuhend_2019.pdf

Jõgi, H. (2008). Tartu 1. Keskkoolist taas Hugo Treffneri Gümnaasiumiks. M. Orav (toim), *Õpime elu jaoks. Hugo Treffneri Gümnaasium 1990-2008* (lk 9-21). Tartu: Greif.

21. kooli vilistlaskogu loob muuseumklassi. (2003). Kasutatud 05.05.2020, <https://epl.delfi.ee/eesti/21-kooli-vilistlaskogu-loob-muuseumklassi?id=50966322>

Kipper, L., Reismaa, M. (2013). *Museaalina arvele ja hoiule võtmine*. Kultuuriministeerium. Kasutatud 29.04.2020, https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/kum_muis_arvele_hoiule_juhend.pdf

Kogude korraldus. (2020). *Muuseumisõnastik. Kogud ja näitused*. Kasutatud 04.04.2020, <http://media.voog.com/0000/0030/4552/files/muuseumis%C3%B5nastik.pdf>

Kogumispõhimõtted. (i.a). *Eesti Arhitektuurimuuseumi kodulehekülg*. Kasutatud 22.05.2020, <https://www.arhitektuurimuuseum.ee/muuseum/dokumendid/kogumispoliitika/>

Kolga, A., Moor, M., Reimand, K., Kaarna, M., Kivinukk, K. (2018). *Ajaloofilm „Paul Ariste“*. Gustav Adolfi Gümnaasiumi õppefilm. Kasutatud 02.05.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=0BjfO3iihvc>

Kolk, K. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 20. aprill.

Konsa, K. (2007). *Artefaktide säilitamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Koolimuuseum. (2018). *Pärnu-Jaagupi Põhikooli kodulehekülg*. Kasutatud 02.05.2020, <https://www.pjkool.ee/et/koolimuuseum>

Koolimuuseumide nimestikud: 1967, 1969, 1979, 1980, 1983, 1984, 1985, 1986, 1988. Eesti NSV isetegevuslikud muuseumid 1982. (i.a). Käsikiri. Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumi arhiiv. Kasutatud 03.04.2020, <http://arhmus.tlu.ee/cgi-bin/epam?oid=100540>

Köbas, K. (2008a). Koolikeldris rullub lahti ajalugu. *Õpetajate Leht*, 5. detsember, lk 14. Kasutatud 10.03.2020, <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=opetajateleht20081205.1.14>

Köbas, K. (2008b). Ei ole nafta, on hoopis muuseum! *HTG koolileht Miilang*, oktoober, lk 14. Kasutatud 25.03.2020, <http://www.htg.tartu.ee/miilang/wp-content/uploads/2012/02/2008101.pdf>

- Lennud. (2019). *Hugo Treffneri Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 18.02.2020, <http://www.htg.tartu.ee/Lennud>
- Lepasepp, T. K., Priivits, D., Vilbiks, H-L. (2016). *Gustav Adolfi Gümnaasiumi ajaloomuuseum*. Gustav Adolfi Gümnaasiumi õppefilm. Kasutatud 02.05.2020, https://www.youtube.com/watch?v=sl1Pn5q5_t8&list=PLLCZZ3pcCjMvXv2HMyzGCzE2oFQ4BP7_X&index=38&t=0s
- Leppik, L., Mägi, R. (2009). Ülikoolimuuseumid – kellele ja miks? *Akadeemia*, 21(4), lk 809-827.
- Liivanõmm, V. (2009). Astud korra koolist läbi, leiad iseenda eest. *Õpetajate Leht*, 8. mai. Kasutatud 01.05.2020, <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=opetajateleht20090508.1.14>
- Luka, E. (2015). *Marga Lvova intervjuu Ene Lukaga*. Salvestis ja litereering Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumis. Tallinn, 3. juuli.
- Luka, E. (2016). Haridusloomased Pärnu-Jaagupi koolimuuseumis. *Valla Teataja*, 1. september. Kasutatud 02.05.2020, <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=halingavalla20160901.2.13>
- Luka, E. (2019). Kooliajalugu uurima! Kooliajaloost ja -muuseumidest. *Õpetajate Leht*, 8. veebruar. Kasutatud 23.10.2019, <http://opleht.ee/2019/02/kooliajalugu-uurima-kooliajaloost-ja-muuseumidest/>
- Luka, E. (2020). *Autori vestlus*. Tallinn, 14. jaanuar.
- Lõuna, K. (2019a). Väike koolimuuseum Haapsalus. *Õpetajate Leht*, 1. november. <https://opleht.ee/2019/11/vaike-koolimuuseum-haapsalus/>
- Lõuna, K. (2019b). Koolimuuseumi tegevusest Läänemaa Ühisgümnaasiumis. J. Maripuu (koost) ja K. Seppel (koost), *Läänemaa Ühisgümnaasium. 2018/2019. õppeaasta aastaraamat* (lk 37-39). Kasutatud 07.05.2020, https://www.lyg.edu.ee/wp-content/uploads/2019/11/Aastaraamat-2018_2019.pdf
- Matsina, E-M., Krutto, I., Kuuskmäe, E. (2019). *Helmi Viikholm*. Gustav Adolfi Gümnaasiumi õppefilm. Kasutatud 02.05.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=KInrwFbI7DY>
- Meie kool. (i.a). *Gustav Adolfi Gümnaasiumi kodulehekülg*. Kasutatud 01.05.2020, <https://gag.ee/meie-kool/>

Metsmaa, K. (2015). *Kaasamine Eesti muuseumides: barjäärid ja võimalused*. Magistritöö. Tartu Ülikool, kommunikatsioonijuhtimise õppekava. Kasutatud 16.01.2020, https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46880/metsmaa_k2tlyn_ma_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mobile Museum Project. (2019). *Curating a school museum: Teachers' handbook*. London: Royal Holloway, University of London & Royal Botanic Gardens, Kew.

Museaal. (2015). *Sõnastaja. Eesti muuseumihariduse sõnastik*. Kasutatud 04.04.2020, http://terminoloogia.ee/wp-content/uploads/2015/03/Eesti_muuseumihariduse_sõnastik_2015.pdf

Museoloogia põhimõisted. (2010). A. Desvallées ja F. Mairesse (toim). Eestikeelse tõlke (2016) toimetaja A. Aljas. ICOM Eesti rahvuskomitee. Kasutatud 04.04.2020, <http://media.voog.com/0000/0030/4552/files/Museoloogia%20p%C3%B5him%C3%B5isted.pdf>

Muuseumidefinitsioon. (i.a). *ICOM Eesti Rahvuskomitee kodulehekülg*. Kasutatud 28.01.2020, <http://www.icomeesti.ee>

Muuseumide kaart. (i.a). *Eesti Muuseumiühingu kodulehekülg*. Kasutatud 28.01.2020, <https://www.muuseum.ee/muuseumide-kaart/#10>

Muuseumide tegevustoetus. (2020). *Kultuuriministeeriumi kodulehekülg*. Kasutatud 19.04.2020, <https://www.kul.ee/et/muuseumide-tegevustoetus>

Muuseumikogu korralduse põhimõtete ja kogumispõhimõtete koostamise juhend. (2014). *Muinsuskaitseameti kodulehekülg*. Kasutatud 21.04.2020, https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/6._kum_muuseumikogu_korralduse_pohimotete_koostamise_juhend.pdf

Muuseumiseadus (19.03.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 28.01.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019103>

Muuseumi tutvustus. (i.a). *Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumi kodulehekülg*. Kasutatud 27.01.2020, <https://www.palamusemuuseum.ee/palamuse-muuseumist/#muuseumimeened>

Muuseumiöö. (2015). *Sõnastaja. Eesti muuseumihariduse sõnastik*. Kasutatud 24.04.2020, http://terminoloogia.ee/wp-content/uploads/2015/03/Eesti_muuseumihariduse_sõnastik_2015.pdf

- Nurger, H. (2013). Mitte lihtsalt üks kool ja mitte lihtsalt üks muuseum. *Muuseum*, 1(33), 35-36. Kasutatud 28.01.2020, https://www.muuseum.ee/wp-content/uploads/2017/11/muuseum_33_1_2013.pdf
- Orav, M. (koost ja toim), Ilomets, I. (koost) (2005). *Lehekülgi ajaloost 1883-1990*. Tallinn: Aasta Raamat.
- Otsing. (i.a). *Tallinna 21. Kooli arhiivmuuseumi kodulehekülg*. Kasutatud 05.05.2020, <https://arhiiv.21k.ee/>
- Punga, K. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 26.-27. märts.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (09.06.2010). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 31.03.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>
- Pääsukene, J. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 7. aprill.
- Raisma, M. (koost.) (2003). *Eesti muuseumid*. Tallinn: Oomen.
- Raisma, M. (2009). Muuseumi mõte. Eesti muuseumide identiteedimuutustest 19.-20. sajandil. *Akadeemia*, 21(4), 774-796.
- Reismaa, M. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 20. aprill.
- Rennit, M. (koost.) (2008). *Eesti muuseumid*. Tallinn: Oomen.
- Ristikivi, A. (2008). *Kõne HTG koolimuuseumi avamisel*. Tartu, 5. detsember.
- Ristikivi, A. (2019). *Autori intervjuu*. Tartu, 11. oktoober.
- Ristikivi, A. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 27. märts.
- Rohtmets, P. (2011). Treffoonia. Ühe kooli lugu. M. Orav (toim), *Eragümnaasiumist nõukogude keskkooliks* (lk 93-117). Tallinn: Aasta Raamat.
- Rootslane, H. (2020). *Autori kirjavahetus*. Tartu, 21. aprill.
- Rosenberg, I. (1961). *Eesti NSV muuseumid*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Ruusalepp, R. (2020). Andmestuv kultuuripärand. *Postimees AK*, 7. märts, lk 10.
- Rätsep, A-K. (2015). *Muuseumi ja kogukonna suhted – Saatse Seto muuseumi näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, etnoloogia osakond. Kasutatud 09.01. 2020,

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46850/Ratsep_Anna-Kristina.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Saar, U. (2020). *Autori intervjuu*. Tartu, 24. jaanuar.

Tallinna 21. Kool. Arengukava 2018-2021. (2017). *Tallinna 21. Kooli kodulehekülg*. Kasutatud 05.05.2020, <https://21k-wp.fra1.digitaloceanspaces.com/21k.ee/2010/08/Tallinna-21.-Kooli-arengukava-2017-2021-kinnitatud.pdf>

Tamm, M. (2020). Digitaalse ajalookultuuri sünd. *Postimees AK*, 15. veebruar, lk 10.

Tartu Linnamuuseumi kogumispõhimõtted. (2014). *Tartu Linnamuuseumi kodulehekülg*. Kasutatud 19.05.2020, https://linnamuuseum.tartu.ee/wp-content/uploads/2016/10/TM-Kogumispohimotted_2015-1.pdf

Tuubel, V. (2003). Muuseumipedagoogika kogub jõudu. *Õpetajate Leht*, 14. märts, lk 16.

Uusmaa, S. (2012). *Muuseum kui formaalharidust toetav õppekeskkond*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, ajaloo instituut. Kasutatud 27.01.2020, http://vana.muuseum.ee/uploads/files/magistritoo_sireli_uusmaa.pdf

Veeremaa, T. (2020). Eesti mälu hävib iga päevaga. *Kultuuriministeeriumi kodulehekülg*. Kasutatud 18.04.2020, <https://www.kul.ee/et/uudised/eesti-malu-havib-iga-paevaga>

Venderström, H. (2020). *Autori intervjuu*. Tallinn, 19. veebruar.

Värs, M. (2017). *Kääpa kool Eesti üldhariduse arengu protsessis*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut. Kasutatud 02.04.2020, http://arhmus.tlu.ee/tlibrary/f/text/05/EPAM_OK_0045671-00001_113505.pdf

Õitsev (aju)vabadus. Noorte elust ja olust 1990. aastate Eestis. (2018). *Eesti Rahva Muuseumi kodulehekülg*. Kasutatud 10.03.2020, <https://www.erm.ee/et/content/osalussaal-90ndad>

Ülevaade koolist. (i.a). *Tallinna 21. Kooli kodulehekülg*. Kasutatud 05.05.2020, <https://21k.ee/ylinfo/>

LISAD

Lisa 1. Intervjuu küsitluskava. HTG õpetaja

Kuidas tekkis idee luua Hugo Treffneri Gümnaasiumi muuseum?

Milline roll ja panus oli muuseumi loomisel vilistlastel? Milline on koostöö vilistlastega praegu, 12 aastat pärast muuseumi rajamist?

Kuidas muuseumi loomist finantseeriti?

Kuidas on muuseumi loomist dokumenteeritud (protokollid, dokumendid, arvele võetud museaalide nimekirjad jne)?

Milline on HTG muuseumi kogude sisu, millist laadi need kogud on?

Missuguseid kogumispõhimõtteid on kogude kujundamisel rakendatud?

Kuidas kogusid täiendatakse?

Kuidas õpilasi muuseumi loomisesse ja hiljem selle arendamisse on kaasatud?

Milline on olnud kooli koostöö Eesti mäluasutustega?

Kuidas on muuseum huvilistele ligipääsetav?

Kes praegu muuseumi käigus hoidmise ja arendamise eest vastutab? Kas sellist isikut on vaja?

Millises suunas võiks muuseumi edasi arendada?

Millise muuseumiga seotud tegevuse järele on praegu kõige suurem vajadus?

Lisa 2. Intervjuu küsitluskava. Tallinna 21. Kooli kuraator

Millest koolimuuseumi loomisel alustasite ning kust teavet ja tuge saite?

Millised olid suurimad probleemid, millega kokku puutusite?

Kuidas olid õpilased kaasatud?

Miks nimetate oma muuseumi arhiivmuuseumiks?

Kuidas veebipõhise andmebaasi loomine toimus?

Kui kaua andmebaasi loomine aega võttis?

Kuidas seda tegevust finantseeriti?

Millist tarkvara kasutasite?

Kuidas lõite koolile sobiva informatsioonilise struktuuri ehk sisu ülesehituse?

Kes andmebaasi sissekandeid teeb ja seda haldab?

Kas arendate andmebaasi edasi?

Mida teeksite praegu andmebaasi puhul teisiti?

Kui palju kasutatakse andmebaasi kooli ajaloo uurimiseks või õppetöös laiemalt?

Keda näete andmebaasi kasutajatena?

Kes on peamine GAG ajaloomuuseumi sihtrühm?

Kuidas on muuseumiga seotud tegevusi kajastatud kooli arengukavas?

Kuidas muuseumi kogud praegu täienevad? Millised on kogumispõhimõtted?

Kuidas toimub arvelevõtmine?

Kas muuseumiga tegelemine on praegu kellegi otsene tööülesanne? Kuidas muuseumitöö on tasustatud?

Millises suunas võiks 21. kooli muuseum areneda?

Millist tulevikku koolimuuseumidele näete?

Mis on peamised koolimuuseumide ees seisvad väljakutsed?

Lisa 3. Intervjuu küsitluskava. GAG kuraator

Millest koolimuuseumi loomisel alustasite ning kust teavet ja tuge saite?

Millised olid suurimad probleemid, millega kokku puutusite?

Kuidas olid õpilased kaasatud?

Miks nimetate oma muuseumi GAG ajaloomuuseumiks?

Kas GAG koolimuuseumil on oma andmebaas?

Kui palju on digiteeritud materjali?

Kes on peamine GAG ajaloomuuseumi sihtrühm?

Kuidas on muuseumiga seotud tegevusi kajastatud kooli arengukavas?

Kuidas muuseumi kogud praegu täienevad? Millised on kogumispõhimõtted?

Kuidas toimub arvelevõtmine?

Kas muuseumiga tegelemine on praegu kellegi otsene tööülesanne? Kuidas muuseumitöö on tasustatud?

Millises suunas võiks GAG ajaloomuuseum areneda?

Millist tulevikku koolimuuseumidele näete?

Mis on peamised koolimuuseumide ees seisvad väljakutsed?

Lisa 4. Vaated HTG koolimuuseumist

Joonis 1. HTG koolimuuseum. Üldvaade

(Autor: Piirimäe, 2020)

Joonis 2. HTG koolimuuseum. Üldvaade

(Autor: Piirimäe, 2020)

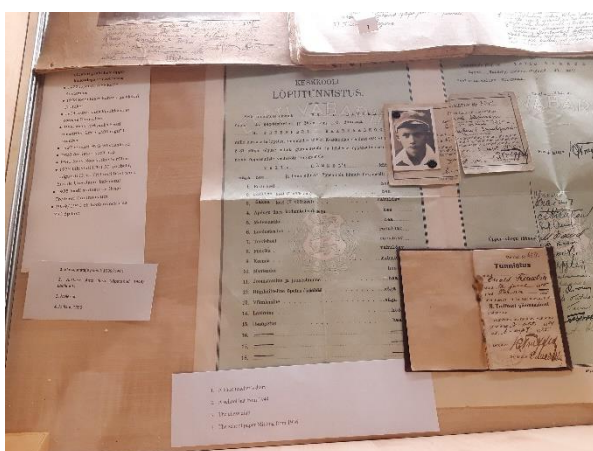
Joonis 3. HTG koolimuuseum. Üldvaade

(Autor: Piirimäe, 2020)

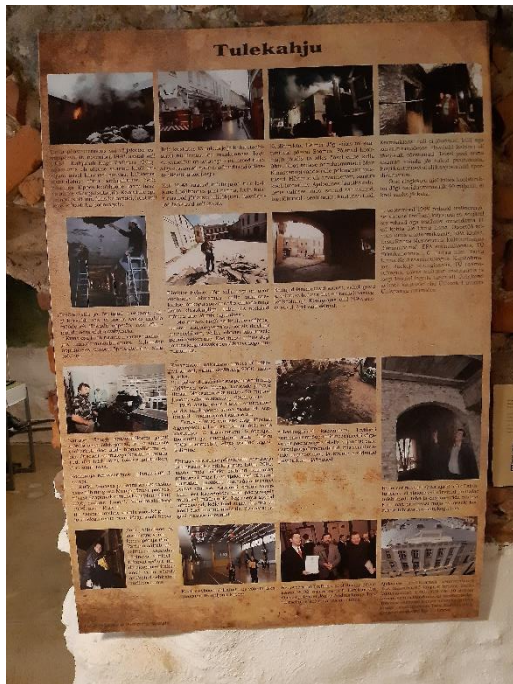
Joonis 4. HTG koolimuuseum. Vitriinkapp

(Autor: Piirimäe, 2020)

Joonis 5. HTG koolimuuseum. Väljapanek vitriinis

(Autor: Piirimäe, 2020)

Joonis 6. HTG koolimuseum. Vaatmik „Tulekahju“

(Autor: Piirimäe, 2020)

Joonis 7. HTG koolimuseum. Punanurk

(Autor: Piirimäe, 2020)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Monika Piirimäe,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Koolimuuseumi arenguvõimalused Hugo Treffneri Gümnaasiumi näitel“, mille juhendaja on Ene Selart ja kaasjuhendaja Agnes Aljas, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Monika Piirimäe

25.05.2020